

YENİSEY YAZITLARINDA EKLER

Yaşar ŞİMŞEK*

Özet

Bu makalenin amacı Yenisey yazıtlarında geçen eklerin tam bir dizinini ortaya koymaktır. Çalışma, Yenisey bölgesinde bulunan E 1-154 isimli yazıtları, henüz numaralandırılmamış Lisiçya II ve Kök Haya yazıtını, Adrianov'un keşfettiği 5 satırlık yazıtı ve Güney Yenisey 1-2-3-4-10 numaralı yazıtlarını kapsamaktadır.

Her bir yazıttaki bütün sözcükler incelenerek kelime köküne eklenen tüm ekler ilgili başlıkların altında madde başları ile sıralanmıştır. Örneğin *oglanım* sözcüğü hem *+An çokluk eki* adlı başlığın altına hem *1.teklik iyelik eki + (X)m* 'in altına yazılarak önce yazıt numarası sonra bulunduğu yazıttaki satır numarası gösterilmiştir. *oglanım (E 1/1)-(E 16/1)-(E 18/5)-(E 42/8)-(E 45/7)-(E 110/3)*: gibi. Eklerin görevleri, makalenin hacmi ve her ekin ayrıca incelenmesi gerektiği düşüncesi ile konu dışı tutulmuştur.

Sözcüğün kökünün tespitinde Clauson'un *An Etymological Dictionary of Pre-Thirteenth-Century Turkish* adlı çalışması temel alınmıştır. Yazıtlar üzerine yapılan müstakil okuma ve anlamlandırma çalışmaları da karşılaştırmalı olarak kullanılmıştır.

Okuma ve anlamlandırma yorumlarına açık sözcükler ve özel isimler konu dışı bırakılmıştır. Bu sözcükler makalenin sonunda estampaj kopyaları ile gösterilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Yenisey yazıtları, Eski Türkçe, Yenisey yazıtlarında ekler.

SUFFIXES IN THE YENISEI INSCRIPTIONS

Abstract

The aim of this essay is to put forth an exact indice of suffixes in the Yenisei inscriptions. The study includes the inscriptions named E 1-154 in the Yenisei region, Lsiçya II and Kök Haya inscription which is not yet enumerated, the five line inscription found out by Adrianov and South Yenisei inscription numbered 1-2-3-4-10.

Every word in each one of the inscription are examined and then are lined up with entries under the titles related to all of the suffixes which are added on word root. For example; the word *oglanım* is under the title of both *+An suffix* and *1. first person possessive suffix + (X)m* and first their inscription numbers are shown then their line numbers are shown. *oglanım (E 1/1)-(E 16/1)-(E 18/5)-(E 42/8)-(E 45/7)-(E 110/3)*: The functions of the suffixes are left aside when considering the capacity and with the idea that every suffixes should be examined seperately.

In the determination of the root of the word; the study *An Etymological Dictionary of Pre-Thirteenth-Century Turkish* by Clasuson is used as a base.

Seperate studies and sense making studies about the inscriptions are used as comparatively. The words which are open ended for reading and sense making and proper nouns are left aside. These words are shown with stamping copies at the end of the essay.

Keywords: Yenisei inscription, Old Turkish, suffixes in the Yenisei inscriptions.

* Arş. Gör.; Kırıkkale Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, ysimsek55@gmail.com.

Ø. Giriş:

Yenisey yazıtlarının genellikle birkaç satırlık kalıp sözcüklerden oluşması, yapılan çalışmalarda okuma ve anlamlandırma sıkıntısı yaşanması, Moğolistan'daki Türk yazıtlarına nazaran lirizmden ve anlatım zenginliğinden uzak olması gibi sebeplerle bu yazıtlar üzerine yapılan çalışma sayısı oldukça azdır. Fakat Yenisey yazıtları V.-IX. yüzyıllarda Türkçenin işlek bir şekilde yazıya geçirildiğinin bir kanıtı olarak bugün hâlâ müzelerde veya dikildiği yerde durmaktadır.

Bu yazıtların hemen hepsi ölen bir Türk beyinin ardından genellikle de onun ağzından çıkan sözcüklerle yazılmıştır.¹ Ekseriyetle birkaç satırdan ibarettirler ve ölen kişinin eşine, hayata, çocuklarına, yurduna doyamadan ölmesinden bahseder.

1720 yılında Messerschmidt tarafından keşfedildiklerinden bu zamana Yenisey yazıtları üzerine Radloff (1895), Orkun (1948), Malov (1952), Batmanov (1959-1962), Vasilyev (1983), Kormuşin (1997-2008), Useev (2009) tarafından müstakil çalışmalar yapılmıştır.² Bunların yanında Yıldırım-Aydın-Alimov (2013) tarafından yayınlanan *Yenisey-Kırgızistan Yazıtları ve İrk Bitig* adlı çalışmada E 1-154 isimli Yenisey yazıtları, Lisiçya I-II, Kök Haya, Kunya Dağı Kaya Yazıtı, Beykoye köyünden gümüş kama üzerinde bulunan runik metin, Knışı köyünden bronz ayna üzerine yazılmış runik metin, Adrianov'un koleksiyonunda bulunan bir yazıt ve Güney Yenisey yazıtlarına da yer verilir. Bu yönüyle Yenisey yazıtları üzerine Türkiye'de yapılmış en derli toplu çalışma olması bakımından diğer yayınlardan ayrılır. Bizim çalışmamızda esas aldığımız kaynak da budur.

Yazıtlardaki ekler üzerine yapılmış müstakil bir çalışma da mevcuttur. Gülzat Nurdin Kızı tarafından 2006 yılında yapılmış yüksek lisans tezi Yenisey yazıtlarındaki ekleri konu almaktadır. Ancak bu çalışma hâl ekleri ve Orkun'un çevirisi ile sınırlandırılmıştır.³

Bu çalışmanın amacı Yenisey yazıtlarındaki eklerin tam bir dizinini ortaya koymaktır. Her bir yazıttaki bütün sözcükler incelenerek kelime köküne eklenen tüm ekler ilgili başlıkların altında madde başları ile sıralanmıştır. Örneğin *oglanım* sözcüğü hem *+An çokluk eki* adlı başlığın altına hem *1.teklik iyelik eki +(X)m*'in altına yazılarak önce yazıt numarası sonra

¹ Yenisey yazıtlarının tamamında birinci ağızdan anlatım görülür. Aşağıda da görüleceği üzere yazıtlarda en çok kullanılan ekler 1. tekil kişi geçmiş zaman eki *-DXm* ve 1. tekil iyelik eki *+(X)m*'dir. Bu durum, yazıtın ölen kişi tarafından daha önce yazdırıldığı tezini güçlendirir.

² Yenisey yazıtları üzerine yapılan çalışmaların detaylı bilgisi için bk. AYDIN, E. (2009). Yenisey Yazıtlarıyla İlgili Türkiye'de Yapılan Çalışmalara Bir Bakış, *I. Uluslararası Uzak Asya'dan Ön Asya'ya Eski Türkçe Bilgi Söleni*, 18-20 Kasım 2009, Afyonkarahisar.

³ KIZI, G. N. (2006). *Yenisey Yazıtlarındaki Hâller*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Bişkek: Kırgızistan - Türkiye Manas Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türkoloji Ana Bilim Dalı.

bulunduğu yazıttaki satır numarası gösterilmiştir. *oglanım* (E 1/1)-(E 16/1)-(E 18/5)-(E 42/8)-(E 45/7)-(E 110/3): gibi. Yenisey yazıtların adlandırılmasında beynelmilel çalışmalarda kabul gören “E” kısaltması kullanılmıştır. Güney Yenisey bölgesindeki yazıtlar için ise “GY” kısaltması kullanılmıştır.⁴ Eklerin görevleri, makalenin hacmi ve her ekin ayrıca incelenmesi gerektiği düşüncesi ile konu dışı tutulmuştur. Bağlı kalınan yazıt metinlerine makalenin hacmini artıracığı için yer verilmemiştir.⁵ Yazıtların söz varlığında Eski Türkçeden önce gerçekleştiği bilinen kalıplaşmış ekler de mevcuttur. Bu ekler de konu kapsamındadır. +mİş: *altmış, yétmış* gibi.

1. İsimden İsim Yapan Ekler:

+A

üze “üzerinde” (E 9/4): *üz+e. *üz: üst* (Tekin, 2003: 80).

+(X)ç

Küçültme görevinde kullanılan bu ek (Erdal, 1991: 44) beş sözcükte sevimlilik fonksiyonundadır (Sertkaya, 2005: 224).

at²açım “babacığım” (E 152/2): < *ata+ç+ım*. ataçımka “babacığımdan” (E 32/14): < *ata+ç+ım+ka*. begiçim “beyciğim” (E 48/7): < *beg+iç+im*. egeçim “anneciğim” (E 41/6): < *ege+ç+im*. (Clauson, 1972: 100). éçiçim “ağabeyciğim” (E 3/6)-(E 32/1)-(E 32/13)-(E 32/16)-(E 32/16)-(E 69/1): < *éçi+ç+im*. kañıçım “babacığım” (E 48/6): < *ka+ñ+iç+ım*.

+çI

Meslek mensubu ya da bir işi sürekli yapan anlamında adlar türetir (Tekin, 2003: 81). Dört sözcükte geçmektedir.

bitigçi “yazıcı” (E 32/3): < *biti-g+çi*. ebçim “eşim” (E 42/8)-(E 66/1): < *eb+çi*. élçi “elçi” (E 98/5): élç<i> “elçi” (E 14/1)-(E 41/8): élçisi “elçisi” (E 1/2): < *él+çi+si*. yağıcı ben “savaşçı” (E 44/2): < *yagi+çI*.

+daş

Yalnızca bir sözcükte:

⁴ Yazıtların adlandırılmasındaki sorunlar için bk. AYDIN, E. (2010). Yenisey Yazıtlarıyla İlgili Genel Sorunlar Üzerine Notlar, *Orhon Yazıtlarının Bulunuşundan 120 Yıl Sonra Türklük Bilimi ve 21. Yüzyıl Konulu III. Uluslararası Türkçü Araştırmaları Sempozyumu Bildiriler Kitabı I. Cilt*, 89-96.

⁵ Bu makalede yazıt metinlerinin esas alındığı kaynak YILDIRIM F., AYDIN E. ve ALİMOV R. (2013). *Yenisey-Kırgızistan Yazıtları ve İrk Bitig*. Ankara: Bilgesu Yayınları adlı çalışmadır. Bu çalışmadaki gözden kaçmış birtakım hususlar dipnotlarla belirtilmiştir. Makalenin konusu “ekler” olduğu için okuma farklılıkları konu dışı bırakılmıştır.

gadaş “akraba” (E 56/1): kadaşım “akrabam” (E 3/1)-(E 3/6)-(E 10/2)-(E 10/12)-(E 11/5)-(E 13/1)-(E 13/2)-(E13/3)-(E 18/4)-(E 29/5)-(E 42/2)-(E 42/5)-(E 44/4)-(E 49/1)-(E 50/3)-(E 51/1)-(E 59/7)-(E 59/7)-(E 68/28)-(E 149/5): kadaşım “akrabam” (E 65/2): [ka]daşım “akrabam” (E 68/16): <ka+daş+ım. kadaşla<r>iñiz “akrabalarınız” (E 25/6): <ka+daş+lar+iñiz. kadaşımka “akrabama” (E 21/1)-(E 22/2)-(E 59/8)-(E 120/2): <ka+daş+ım+ka. kadaşlarım (E 16/2): <ka+daş+lar+ım. uyur kadaşımka “kudretli akrabama” (E 17/3): <ka+daş+ım+ka. *kâ: aile (Tekin, 2003: 81).

+dem

Yalnızca bir sözcükte:

erdem “kahramanlık” (E 10/6)-(E 26/5)-(E 28/1)-(E 28/9)-(E 29/4)-(E 30/1)-(E 32/10)-(E 42/7)-(E 44/1)-(E 109/4)-(E 110/2): erd[em] “kahramanlık” (E 68/15): erdemim “kahramanlığım” (E 2/1)-(E 2/4)-(E 5/1)-(E 5/1)-(E 11/9)-(E 13/1)-(E 29/2)-(E 41/3)-(E 42/7)-(E 43/3)-(E 68/19)-(E 98/4)-(E 108/2)-(E 152/1): erde<m>im “kahramanlığım” (E 60/2): erdemim için “kahraman olduğu için” (E 30/4)-(E 32/8)-(E 32/10): erdemlig “erdem sahibi” (E 48/8): erdemg “kahramanlık” (E 29/3): erdemligim “kahramanlığım” (E 28/4): [er]demge “kahramanlığa” (E 68/14): er erdem “erkeklik kahramanlığı” (E 29/7)-(E 29/8)-(E 32/1): er erdemi (E 5/1)-(E 46/2)-(E 51/2)-(E 66/2): er erdemim “erkeklik kahramanlığım” (E 53/2)-(E 73/7)-(E 108/1)-(E 110/3)-(E 149/2): er erdem[im] “erkeklik kahramanlığım” (E 23/2)-(E 24/5)-(E 109/4): er erdemim “erkeklik kahramanlığım” (E 49/3)-(E 56/2): er erdemimdaki “erkeklik kahramanlığım” (E 41/6): er erdemimde “erkeklik kahramanlığım” (E 44/5)-(E 52/2): er erdemim “erkeklik kahramanlığını” (Kök Haya): kañsız erdem erti “babasız kahraman idi” (E 32/16): yéti yéğirmi erdemi “on yedi kahramanlığı” (E 26/5): <er+dem. er: erkek (Tekin, 2003: 81).

+gÜ

Yalnızca şu sözcükte:

edgü “iyi” (E 11/8)-(E 26/9)-(E 42/2)-(E 42/5)-(E 71/2): <ed+gü. edgüg “iyiyi” (E 15/2): <ed+gü+g. edgüñüz “iyi olanınız” (E 24/1): <ed+gü+ñüz. *ed: “mal, değerli şey” (Tekin, 2003: 82).

+kAn

Yalnızca unvanlarda ve özel adlarda (Erdal, 1991: 76).

teñrikenim “azizim” (AKBY/2): teñrikeniñ “kutsalın” (AKBY/3):

+lXg

En çok kullanılan iki isimden isim yapma ekinden biridir. Orhun Türkçesinde olduğunda gibi +lUg şekline daha az rastlanır.

adaklıg “ayaklı” (E 10/11)-(E 11/3)-(E 42/6): adak<lıg> “ayaklı” (E 10/11): < adak+lıg. altunlıg “altınlı” (E 3/2)-(E 10/5): < altun+lıg. antlıg “antlı” (E 11/8): < ant+lıg.⁶ atlıg boluñ “unvanlı olun” (DEGK): < at+lıg. azılgıg toñuz “azılı domuz” (E 98/3): < az-ıg+lıg.⁷ bağlıg bo<l>zun “tabi olsun” (Kök Haya): bağlıgka “birleşik boyuma” (E 73/6): < ba-g+lıg+ka. ba-: bağlamak. (Clauson, 1972: 310). bedizlig kaya “resimli kaya” (E 111/1): bed<iz>lig “resimli-resm edilmiş” (E 118/2): < bediz+lig (Clauson, 1972: 310). erdemg “kahramanlık” (E 29/3): < er+dem+lig. b²utl<ug> “bacaklı” (E 46/3): < but+lug. erdemligim “kahramanlığım” (E 28/4): < er+dem+lig+im. erklig “güçlü” (E 28/8): < erk+lig. éki yakılıg “iki yakalı” (E 65/3): < yak-ı+lıg. yak-: yaklaş- (Erdal, 1991: 381). inilig “kardeş-kardeşlik” (E 28/5): in<i>lig boluñ “kardeş olun” (DEGK): < ini+lig. kutlug “kutlu” (E 115/1): kutlug keçig “kutlu geçid” (E 114/1): < kut+lug. küçlügin üçün “güçlü oldukları için” (E 49/4): < küç+lüg+in. külüg “ünlü” (E 3/6): < kü+lüg. tamkalıg “damgalı” (E 26/6): < tamka+lig. yemlig “güçlü, kuvvetli” (E 3/3): < yem+lig.

+lXk

Yalnızca üç örnekte:

begilük kümüş bértimiz “armağan gümüşünü verdik” (E 81/1)⁸: özlük at özin “has, iyi cins atların kendisini” (E 28/6): < öz+lük. yarlıkadık “lütfettiği [için]” (E 32/5): < yar+lıg+ka-dık.⁹

+mİş

Sadece altmış ve yetmiş örneklerinde görülür:

altmış “60” (E 1/1)-(E 26/10): < altı+mış. yetmiş “70” (E 3/4)-(E 11/6)-(E 45/5)-(E 49/2): < yeti+mış.

⁶ Diğer bir görüş için bk. Orçun Ünal, *Ant Kelimesinin Kökeni Üzerine*, Acta Turcica, Yıl: V, S: II, Temmuz 2013.

⁷ Diğer görüşler için bk. Taş, 2009: 35.

⁸ bk. USEEV, N. (2012). Y 81 Yazıtı Üzerinde Okuma ve Anlamlandırma Önerisi Ya Da Eski Türklerde Armağan Etme, Hediyelenmenin Bir Türü, *TEKE Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi*, 1/1, 36-41.

⁹ Bu sözcük üzerine etimolojik görüşler için bk. ÖNER, M. (2004). Yarlık Sözü Hakkında, *TİKA I. Uluslararası Türkoloji Sempozyumu 31 Mayıs-4 Haziran 2004*, Simferepol; GÜLENSOY, T. (2007). *Türkiye Türkçesindeki Türkçe Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü, C.I-II*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları; TEKİN, Ş. (2001). Ög, Ögir-, Yarlıg, Yarlıka- Kelimelerinin Nerelerden Geldikleri Hakkında, *İştikakçının Köşesi-Türk Dilinde Kelimelerin ve Eklerin Hayatı Üzerine Denemeler*. İstanbul: Simurg Yayınları.

+(X)nç

Sıra sayıları türetir:

on²unç ay “onuncu ay” (E 109/1): sekiz²inç y²aş[ta] “sekizinci yaşda” (E 96/1): < on+unç, < sekiz+inç.

+ñ

kañıçım “babacığım” (E 48/6): < ka+ñ+ıç+ım *ka: akraba (Tekin, 2003: 81). kañsız erdem erti “babasız kahraman idi” (E 32/16): kañsız boldum “babasız kaldım” (E 6/1): kañsız [kaldım] “babasız kaldım” (E 8/3): kañsız kalıp “babasız kalıp” (E 45/2): kañsız kıl[dıñız] “babasız bıraktınız” (E 98/2): kañsı[z bolup] “babasız kalıp”(E 16/3): kañsız erdem erti “babasız kahraman idi” (E 32/16): < ka+ñ+sız. altı yaşımka kañsıradım “altı yaşımka kağansız kaldım” (E 32/16): < ka+ñ+sıra-dım. kañım “babam” (E 10/6)-(E 13/4)-(E 59/3)-(E 62/1)-(E 100/3)-(AKBY/1): < ka+ñ+ım.

+rAk

begrekim “soylu beyim” (E 5/3): < beg+rek+ım.

+sXz

Yokluk sıfatları türetir:

ant²sızda edgü eşim “ant ile bağılı olmadığım iyi eşim” (E 11/8) < ant+sız+da. : buñsız erti “sıkıntısız idi” (E 26/7): buñs²[uz erti] “sıkıntısız idi” (E 26/6): < buñ+suz. buñusuz “sıkıntısız” (E 6/3)-(E 7/2): < buñu+suz. kañsız boldum “babasız kaldım” (E 6/1): kañsız [kaldım] “babasız kaldım” (E 8/3): kañsız kalıp “babasız kalıp” (E 45/2): kañsız kıl[dıñız] “babasız bıraktınız” (E 98/2): kañsı[z bolup] “babasız kalıp” (E 16/3): kañsız erdem erti “babasız kahraman idi” (E 32/16): < ka+ñ+sız. ögsüz “annesiz” (E 45/2): ög+süz.

+z

ékizim “ikizim” (E 29/3): < éki+z+ım.

2. İsimden Fiil Yapan Ekler:**+A-**

Yalnızca iki sözcükte:

ulgatım “büyüdüm” (E 7/2)-(E 29/1): < *ulug+a-tım*.¹⁰ tilek “dilek” (E 135/3): < *ti-l+e-k*. yüz yaşayın² “yüz yıl yaşayın” (E 36/1): < *yaş+a-yın*.

+Ad-

İsimden “olma” bildiren geçişsiz fiil yapar (Sertkaya, 2005: 228).

ogadmadım “boy olmasına izin vermedim” (E 51/2): < *og+ad-ma-dım og: ok* “boy” (Sertkaya, 2005: 228). ulga<d>туру umadım “büyütmeye muktedir olmadım” (E 59/1): < *ulug+ad-tur-u- u-ma-dım*. <u>lugadmadım “büyütmedim” (E 70/3): < *ulug+ad-ma-dım*.

+kA-

Yalnızca bir sözcükte:

yarlıkadek¹ “lütfettiği [için]” (E 32/5): < *yar+lıg+ka-dık*.¹¹

+IA-

başlayı “baş olarak” (E 32/12): < *baş+la-yu*. bodun başladım “halkıma baş oldum” (E 45/4): ebledük için “yurt kıldığı için” (E 68/6): < *eb+le-dük*. eñleyü “avlayarak” (E 42/5) < *eñ+le-yü*. él<l>edim “yurt sahibi yaptım” (E 45/4): < *él+le-dim*. katıglanıp “çabalayıp” (E 45/3): < *katıg+la-n-ıp*. katıglanıñ “çabalayın” (E 10/7): < *katıg+la-n-ıñ*. katıglangıl “çabala” (E 11/1): < *katıg+la-n-gıl*. (Clauson, 1972: 600). kuşladaçı bilge totok “kuşlayan-kuş avlayan bilge Totok” (E 48/5): < *kuş+la-daçı*. sözleyü bérdim “söyleyiverdim” (AKBY/3): < *sö-z+le-yü bér-dim*. süledim “asker sevk ettim” (E 96/2): < *sü+le-dim*. yağıladım “savaştım” (E 45/4): < *yağı+la-dım*. yérlendim “yerleştim” (E 42/5): < *yér+le-n-dim*. yokladı “göge yükseldi” (E 32/1)-(E 32/8): < *yo-k+la-dı*. yoklamaz biz “göge yükselmeyiz” (E 32/9): < *yo-k+la-maz biz*. yogladıñ<ız> “yoğ töreni yaptınız” (E 42/5): < *yo-g+la-dıñız*. yoklayur “göge yükseliyor” (E 25/6): < *yo-k+la-yur*. *yo: sona ermek, kaybetmek* (Sertkaya, 2005: 216).

+sA-

İstek bildiren eylemler türetir (Erdal 1991:525).

ers¹edim “erkek gibi davranmak istedim-er olmak istedim” (E 28/8)¹²: < *er+se-dim*.

¹⁰ “Temel, kök” anlamındaki /ul/ ile /ulug/ sözcüğünün bir bağlantısı kurulamamıştır. Diğer görüşler için bk. TAŞ, İ. (2009). *Kutadgu Bilig’de Söz Yapımı*. Ankara: TDK Yayınları.

¹¹ bk. 9. dipnot.

¹² *Tört iniligü ertimiz bizni erklig adırtı yıta ers¹edim e er er<d>em üçün inim eçim uyurın üçün beñgümün tike bérti* (E 28/8-9). Aydın *ers¹edim* sözcüğünü “askerlerimi özledim” şeklinde çevirmiştir (2013: 84). Cümlemin bağlamından *ers¹edim* sözcüğünün askerlerle ilgisi olmadığı sonucu çıkar. Yazıtın tamamında anlatılan temel konu da yazıtın sahibinin kahramanlıklarıdır. Bu sözcüğü “erkek gibi davranmak istedim -er olmak istedim” şeklinde çevirebiliriz.

+sIrA-¹³

Bir şeyden yoksun kalmak anlamında eylemler türetir.

altı yaşımka kañsıradım “altı yaşımda kağansız kaldım” (E 32/16): < *ka+ñ+sıra-dım*.
élsir[edim] “yurtsuzlaştım” (E 105/2): < *él+sire-dım*.

3. Fiilden İsim Yapan Ekler:**-(X)D**

ögürdüm “sevincim” (E 28/6): < *ög-ür-d+üm*. *ögür-: sevinmek, ögrünçü: sevinçli, ögir-: eğlenmek, sevinmek*. (Caferoğlu, 2011: 147-148).

-(X)g

açığ “acı” (E 48/2)-(E 48/8)-(E 98/2): < *açı-g*. azılgı toñuz “azılı domuz” (E 98/3): < *az-ıg+lıg*.¹⁴ *az-: yoldan çıkmak* (Caferoğlu, 2011: 29). bağ “bağ” (E 1/2)-(E 24/5): < *ba-g*. bağım “birleşik boyum” (E 27/7)-(E 38/5): < *ba-g+lıg*. bağlıg bo<l>zun “tabi olsun” (Kök Haya): bağlıgka “birleşik boyuma” (E 73/6): < *ba-g+lıg+ka*. *ba-: bağlamak* (Caferoğlu, 2011: 32). biçig¹ “yazıt” < *biti-g*. bitig “yazıt” (E 34/1)-(E 135/3): < *biti-g*. bitigçi “yazıcı” (E 32/3): < *biti-g+çi*. bitigim “yazıtım” (E 73/6): < *biti-g+im*. üç yüz bitigiñ... “üç yüz yazıtın...” (E 126/1): < *biti-g+ñ*. él ögesi inançu bilge tirig ölügin “El Ögesi Inançu Bilge Tirig’in cenazesi-ölüsü” (E 26/1): < *tir-ig*. *tir-: yaşamak. öl-üg+in*. (Clauson, 1972: 529). kutlug keçig “kutlu geçit” (E 114/1): < *keç-ig*. tepsey keçig “tepsay geçidi” (E 112/1)-(E 114/1): tepsey keçigin “tepsay geçidini” (E 116/1): kiçig “küçük” (E 79/1): < *kiçi-g*.¹⁵ kiçigim “küçüğüm” (E 147/5): < *kiçi-g+im*. tirig “diri” (E 26/1)-(E 42/6): < *tir-ig*. tezig “hızlı koşan” (E 44/2): < *tez-ig*. *tez-: kaçmak* (Clauson, 1972: 574). yogladıñ<ız> “yoğ töreni yaptınız” (E 42/5): < *yo-g+la-dıñız*. (Sertkaya, 2005: 216).

-gA

Bir sözcükte fail ismi, bir sözcükte soyut ad, bir sözcükte at aleti adı yapmıştır:

bilge “bilgili” (E 13/1)-(E 13/4)-(E 26/1)-(E 48/5)-(E 32/9): < *bil-ge*. bilgem “bilgem” (E 48/3): < *bil-ge+m*. *kış<a>* “kısa” (E 2/5): < *kıs-ka*. salga “gem” (E 102): < *sal-ga*.¹⁶

¹³ *krş.* +sXz- yokluk bildiren isimden isim yapma eki + A- isimden fiil yapan ek HAMILTON, J. R. (1998). *Budacı İyi ve Kötü Kalpli Prenses Masalının Uygurcası*. Ankara: Simurg Yayınları. (çev. Ece Korkut, İsmet Birkan).

¹⁴ Diğer görüşler için bk. TAŞ, İ. (2009). *Kutadgu Bilig’de Söz Yapımı*. Ankara: TDK Yayınları.

¹⁵ bk. SERTKAYA, O. F. (2011). Kiçig, Küçük ve Bedük Kelimeleri ile Türevlerinin Etimolojileri, *Türk Dili Dil ve Edebiyat Dergisi* Mayıs 2011, 713, 409-416.

¹⁶ USEEV, N. (2010). Y 86 ve Y 102 Yenisey Yazıtları, *Modern Türklük Araştırmaları Dergisi* 7/3, 207-211.

-gU

İki sözcükte eylem adı bir sözcükte alet adı yapmıştır:

éşidgü öd “işittiği zaman” (E 101/1): < *éşid-gü öd*. köznüm “aynam” (E 77/1): tüz aruk bek kö[zñüsü] “Tüz Aruk Bey’in aynası” (E 76/1): < *kö-z-ün-gü*. (Clauson, 1972: 762). uruñusu¹⁷ ertim “savaşçısı idim” (E 32/15): < *ur-un-gu+sı*.

-k

yoklayur “göge yükseliyor” (E 25/6): < *yo-k+la-yur*. *yo-*: *sona ermek, kaybetmek* (Sertkaya, 2005: 216). yokladı “göge yükseldi” (E 32/1)-(E 32/8): < *yo-k+la-di*. yoklamaz biz “göge yükselmeyiz” (E 32/9): < *yo-k+la-maz biz*. bedük kıltım “büyüttüm”(E 45/10): < *bedü-k*. bulgak “karışıklık” (E 15/1)-(E 45/10): < *bulga-k*. *bulga-*: *karışıklık* (Clauson, 1972: 236). eksüküm “eksiğim” (E 44/5): < *eksü-k+üm*. eksüki “eksiği” (E 108/1): < *eksü-k+i*. tilek “dilek” (E 135/3): < *ti-l+e-k*. kazgakım “kazancım” (E 3/5): kazgak[ım] “kazancım” (E 108/2): < *kazga-k+ım*.¹⁸

-(U)k

açuk “açık” (E 27/1): < *aç-uk*. artuk “fazla” (E 48/9)-(E 71/1): < *art-uk*.

-(X)l

tilek “dilek” (E 135/3): < *ti-l+e-k ti-*: *demek, söylemek*.

-I

éki yakılıg “iki yakalı” (E 65/3): < *yak-ı+lıg*. *yak-*: *yaklaş-* (Erdal, 1991: 381).

-(X)m

barım “varlığım” (E 41/7): < *barı-m*. **barı-*: *tutmak, elde etmek*. (Tekin, 2003: 91).¹⁹ barımım “malım mülküm” (E 10/11): < *barı-m+ım*. bir tegimde “bir saldırıda” (E 10/8): < *teg-im+de*. tegim “saldırı” (E 28/4): < *teg-im*. sekiz adaklıg barımıg “sekiz ayaklı malım mülküm” (E 11/3): < *barı-m+ıg*. sekiz adaklıg barımım “sekiz ayaklı malım mülküm” (E 42/6): < *barı-*

¹⁷ Bu sözcüğü Radloff /ur-/ > /urun-/’dan getirmektedir. *ur-* > *urun-> urungu*. /uruñut/’un Eski Uygur Türkçesinde general anlamında olduğunu Clauson, 1972: 218-237’de belirtmiştir.

¹⁸ *karş. bezgek, bulgak, egek, emgek, eşgek, içgek, ingek, kergak, kürgek, tezgek, kulgak, turgak, ötgek, ögek, tergek, yatgak, yıgak*. Elbette buradaki *eşgek, ingek* gibi sözcüklerin *eşge-* ve *inge-*’den geldiğini söylemek abesle iştigal olacaktır. Yalnız Eski Türkçede sonu +gAk ile biten sözcüklerin ciddi şekilde araştırılması gerekmektedir. Örneğin *tezgek* sözcüğünün *tez-ig+e-k* şeklinde oluştuğunu tasavvur edebiliriz, ya da *yatgak* sözcüğünü *yat-ig+a-k* şeklinde. Yalnız bu ek Moğolca +gA- ile karıştırılmamalıdır. Sonu +gAk ile biten sözcükler için ayrıca bk. TAŞ, İ. (2008). Ana Altaycada Gövdsonu Ünlülerinin Kutadgu Bilig’deki İzleri, *Turkish Studies*, Volume 3/1, 359.

¹⁹ *karş. CLAUSON, G. (1972). An Etymological Dictionary of Pre-Thirteenth-Century Turkish*. Oxford: Oxford University.

m+ım. yalım kaya “sarp kaya” (E 138/1): yalım kayam “sarp kayam” (AKBY/2)-(AKBY/3): < *yal-ım* (Clauson, 1972: 918).

-mAk

tüşürmek ertiñiz “söylemek istediniz” (E 48/6): < *tüş-ür-mek er-tiñiz*.

-(X)n

kelinlerim “gelinlerim” (E 3/6): < *kel-in+ler+ım*. (Tekin, 2003: 92).

-(X)nç

ökünç “pişmanlık” (E 68/22): ökünçüg “pişmanlığı” (E 42/7)-(E 100/2): ökünçün “pişmanlığın” (E 28/2): ökünçün “pişmanlığın” (E 60/1): < *ök-ünç*²⁰. *ök-*: *pişman olmak*. ezençüm “ıztırabım” (E 28/6): < *ez-(e)nç+üm*²¹ *ez-*: *zulmetmek* (Yudahin, 1998: 344).

-(X)ş

tokışım “savaşım” (E 49/3): < *tokı-ş+ım* (Tekin, 2003: 93). uruş “savaş” (E 99/1): < *ur-uş*. kümülüg er üküş boltı “Kümü l askeri çoğaldı” (E 45/9): < *ük-üş* yük-: *yığmak* (Şen, 2014: 132).

-U

alkusı “hepsi-fazlası” (E 71/1): < *alk-u+sı* *alk-*: *hepten yok olmak* (Şen, 2014: 123). alkunı “hepsini” (AKBY/1): < *alk-u+n+ı*.

-(X)z

sözleyü bérdim “söyleyiverdim” (AKBY/3): < *sö-z+le-yü bér+dim*.

4. Fiilden Fiil Yapan Ekler:

-mA

adrılma “ayrılmayın” (E 28/6): < *adı-r-ıl-ma*. *adı-:²² “ayrılmak” (Clauson, 1972: 66). alp er özin alıt² kılmađıñ “güçlü, kahraman askerin kendisini yakalatamadın” (E 28/6): < *kıl-ma-dıñ*. azmad²ım “doymadım?” (E 15/2): *azmatım* “ayrılmadım” (E 42/4): < *az-ma-tım*. bilmedim “bilmedim” (E 60/3): < *bil-me-dim*. bilinmedim “bilmedim” (E 32/16): < *bil-in-me-dim*. bodun ésirkeyü ermedi “halkı (onu) koruyamadı” (E 29/3): < *er-me-di*. bökişmedim

²⁰ Diğer görüşler için bk. TAŞ, İ. (2009). *Kutadgu Bilig’de Söz Yapımı*. Ankara: TDK Yayınları.

Bu sözcüğü çocuk dilindeki *ök-* “yapılmaması gereken şey” ile *krş. ök:* *yeni yüremeye başlayan çocukları sakıncalı, korkulu şeylerden uzaklaştırmak için “cız” anlamında kullanılır* (DS IX: 3324).

²¹ *krş.* küzenç: koruyucu. küze-: korumak. /küze-/den benzeşme yoluyla ezenç.

²² *krş. adın* “başka”.

“doymadım” (E 59/2): < *bök-iş-me-dim*. bökmedi “[hayata] doymadı” (E 48/7): bökmedi “[hayata] doymadı” (E 32/7): [b]ökmedi “[hayata] doymadım” (E 71/6): < *bök-me-di*. bökmedim “[hayata] doymadım” (E 3/1)-(E 3/2)-(E 3/6)-(E 7/3)-(E 8/1)-(E 10/4)-(E 11/1)-(E 11/3)-(E 11/5)-(E 11/6)-(E 14/2)-(E 14/3)-(E 16/2)-(E 16/3)-(E 21/3)-(E 27/5)-(E 28/4)-(E 29/5)-(E 32/6)-(E 32/17)-(E 32/17)-(E 42/6)-(E 48/8)-(E 53/1)-(E 55/1)-(E 56/1)-(E 59/8)-(E 96/1)-(E 96/3)-(E 97/3)-(E 100/2)-(E 147/1)-(E 147/2)-(E 147/4)-(E 147/5)-(E 149/5): bökmed¹im “[hayata] doymadım” (E 42/4): bökmedim “[hayata] doymadım” (E 45/10)-(E 59/6): b<ök>medim “[hayata] doymadım” (E 59/9): bökmedim “[hayata] doymadım” (E 70/2)-(E 73/3): bökmedim “[hayata] doymadım” (E 21/1)-(E 22/2)-(E 44/3)-(E 60/1)-(E 120/1)-(E 120/2):[bök]medim “[hayata] doymadım” (E 48/10)-(E 71/7): [bök]medim “[hayata] doymadım” (E 109/4): ökmedim “[hayata] doymadım” (E 149/3): < *bök-me-dim*. bökmedük “doymadınız” (E 48/6): < *bök-me-dük*. bütmed[iniz] “inanmadınız” (E 26/12): < *büt-me-diniz*. er ölürmedüküm “adam öldürmediğim” (E 10/8): < *öl-ür-me-dük+üm*. él törüsin ıdmañ “yurdun yasalarını bırakmayın” (E 10/7): < *ıd-ma-ñ*. eşidmekinç<e> “işitmedikçe” (E 39/4): < *éşid-me-kinçe*. eşidmekinç<e> “işitmeyince” (GY 3/1): kelmedim “dönmedim” (E 29/7): < *kel-me-dim*. kelmediñiz “gelmediniz” (E 30/5): < *kel-me-diñiz*. kon²t<ur>madım “kondurmadım” (E 100/3): < *ko-n-tur-ma-dım*. körmediñiz “görmediniz” (E 26/12): < *kö-r-me-diñiz*. ogadmadım “boy olmasına izin vermedim” (E 51/2): < *og+ad-ma-dım og: ok* “boy” (Sertkaya, 2005: 228). ökünmediñiz “pişman olmadınız” (E 26/12): < *ök-ün-me-diñiz ök-: pişman olmak*.²³ ölürmedim “öldürmedim” (E 11/10): < *öl-ür-me-dim*. ulga<d>uru umadım “büyütmeye muktedir olmadım” (E 59/1): < *ulug+ad-tur-u u-ma-dım* (Clouston, 1972: 2). <u>lugadmadım “büyütmedim” (E 70/3): < *ulug+ad-ma-dım*. ...umadım “...yapamadım” (E 68/11): < *u-ma-dım*. unamaz “onaylamaz?” (E 109/4): < *una-maz*. üç erig almadıñ “üç askeri almadın” (E 28/6): < *al-ma-dıñ*. seçlinme “seçilip ayrılma” (E 28/6): < *seç-il-in-me*. yoklamaz biz “göğe yükselmeyiz” (E 32/9): < *yo-k+la-maz biz* (Sertkaya, 2005: 216).

-(X)I-

adrılayın “ayrılalım” (E 10/9): < *adı-r-ıl-ayın*. *adı-: “ayrılmak” (Clouston, 1972: 66). adrıldım “ayrıldım-öldüm” (E 5/2): (E 5/3): (E 6/4): (E 7/4): (E 8/2): (E 9/1): (E 11/1): (E 11/2)- (E 11/4)-(E 11/5)-(E 11/7)-(E 11/8):(E 13/2)-(E 13/2)-(E 13/2)-(E 13/3)-(E 25/2)-(E 25/3)-(E 25/3)-(E 25/7)-(E 28/2)-(E 44/5)-(E 50/3)-(E 97/3): adrıl[dı]m “ayrıldım-öldüm” (E 97/1): adrıldı<m> “ayrıldım-öldüm” (E 109/2): < *adı-r-ıl-dım*. adrılma “ayrılmayın” (E 28/6): adrılm<a> “ayrılmayın” (E 28/5): < *adı-r-ıl-ma*. *adı-: “ayrılmak” (Clouston, 1972: 66).

²³ bk. 20. dipnot.

adrıl²d²ım “ayrıldım-öldüm” (E 153/1): adrıl²ımız “ayrıldık-öldük” (E 152/2): < *adı-r-ıl-dımız*. adrıl²ınız “ayrıldınız-öldünüz” (E 98/2): < *adı-r-ıl-dınız*. adrılıtım “ayrıldım-öldüm” (E 3/1)-(E 3/4):(E 10/1)-(E 10/3)-(E 10/4)-(E 10/12)-(E 10/12)-(E 25/1)-(E 15/1)-(E 17/3)-(E 17/3)-(E 22/3)-(E 27/3)(E 27/7)-(E 42/8)-(E 43/2)-(E 43/3)-(E 44/4)-(E 44/4)-(E 49/1)-(E 55/2)-(E 68/2)-(E 68/22): adr[ılıtım] “ayrıldım-öldüm” (E 59/8): adrılıt[ım] “ayrıldım-öldüm” (E 68/28): adrıl<t>ım “ayrıldım-öldüm” (E 51/1): adrıl<l>tım “öldüm” (E 42/4): < *adı-r-ıl-tım*. adrıl²t²ımız “ayrıldık-öldük” (E 69/2): < *adı-r-ıl-tımız*. adrılı bardı “ayrılıverdi-öldüm” (E 28/7): < *adı-r-ıl-u bar-dı*. adrılı bardım “ayrılıverdim-öldüm” (E 16/2)-(E 29/5): < *adı-r-ıl-u bar-dım*. adrılı bardımız “ayrılıverdık-öldüm” (E 18/2)-(E 18/3): < *adı-r-ıl-u bar-dımız*. seçlinme “seçilip ayrılma” (E 28/6): < *seç-il-in-me*. seçlintim “seçilip ayrıldım” (E 43/2): < *seç-il-in-tim*. y²irildim “ayrıldım” (E 24/5)-(E 28/1): yiriltim “ayrıldım” (E 41/6): < *yir-il-tim*.

-(X)n-

adrındım “ayrıldım-öldüm” (E 32/13)-(E 32/14): adr<ın>dım “ayrıldım-öldüm” (E 32/16): < *adı-r-ın-dım*. bantım “bağladım” (E 3/2)-(E 10/5): < *ba-n-tım*. beş yégirmi yaşda alınmışım kuñcuyum “on beş yaşında aldığım eşim” (E 11/2): < *al-ın-mış+ım*. beş¹ kata tegzin[ti]m “beş defa dolaştım” (E 53/2): élimde tört tegzindim “yurdumun dört bir tarafını dolaştım” (E 29/2): < *teg-iz-in-tim* (Clauson, 1972: 488). bilinmedim “bilmedim” (E 32/16): < *bil-in-me-dim*. eşintim “koşturdum” (E 41/4): < *eş-in-tim*. katıglanıñ “çabalayın” (E 10/7): < *katıg+la-n-ıñ*. katıglangıl “çabala” (E 11/1): < *katıg+la-n-gıl*. katıglanıp “çabalayıp” (E 45/3): < *katıg+la-n-ıp*. (Clauson, 1972: 600). mugruñ et özüm kazgantım “Mugur’u canımla kazandım” (E 100/3): kazgandım “kazandım” (E 11/9): kazgantım “kazandım” (E 27/4): kazga<ntı>m “kazandım” (E 100/3): < *kazga-n-tım*. kazgandıñız “kazandınız” (E 98/1): < *kazga-n-dıñız*. kazganur “kazanır” (E 25/6): < *kazga-n-ur*. éliñiz üçün kazganu “yurdunuz için kazanarak” (E 26/4): < *kazga-n-u*. kon²t<ur>madım “kondurmadım” (E 100/3): < *ko-n-tur-ma-dım*. közñüm “aynam” (E 77/1): < *kö-z-ün-gü* (Clauson, 1972: 762). ökünmediñiz “pişman olmadınız” (E 26/12): < *ök-ün-me-diñiz*²⁴ *ök-*: *pişman olmak*. seçlinme “seçilip ayrılma” (E 28/6): < *seç-il-in-me*. seçlintim “seçilip ayrıldım” (E 43/2): < *seç-il-in-tim*. teñri élimde tegzinmişim “kutsal yurdumda dolaşmışım” (E 147/3): üç kata tegzinti “üç kez (her yeri) dolaştı” (E 31/4): tezgin[ti]m²⁵ “dolaştım” (E 32/11): tükendim “öldüm” (E 149/6): < *tüke-n-dim* *tüke-*: *tükenmek* (Clauson, 1972: 480). tüz aruk bek kö[zñüsü] “Tüz Aruk Bey’in aynası” (E 76/1): < *kö-z-ün-gü*.

²⁴ bk. 20. dipnot.

²⁵ Sözcüğün aslı /tegzin-/ dir. teg- tegiz- tegizin- tegzin- > tezgin- bk. CLAUSON, G. (1972). *An Etymological Dictionary of Pre-Thirteenth-Century Turkish*. Oxford: Oxford University.

(Clauson, 1972: 762). uruñusu ertim “savaşçısı idim” (E 32/15): < *ur-un-gu*.²⁶ yérlendim “yerleştim” (E 42/5): < *yér+le-n-dim*.

-(X)r-

adrılayın “ayrılalım” (E 10/9): < *adı-r-ıl-ayın*. *adı-: “ayrılmak” (Clauson, 1972: 66). adrıldım “ayrıldım-öldüm” (E 5/2):(E 5/3):(E 6/4):(E 7/4):(E 8/2): (E 9/1): (E 11/1): (E 11/2)-(E 11/4)-(E 11/5)-(E 11/7)-(E 11/8): (E 13/2):(E 13/2)-(E 13/2)-(E 13/3)-(E 25/2)-(E 25/3)-(E 25/3)-(E 25/7)-(E 28/2)-(E 44/5)-(E 50/3)-(E 97/3): adrıldı[m] “ayrıldım-öldüm” (E 97/1): adrıldı<m> “ayrıldım-öldüm” (E 109/2): < *adı-r-ıl-dım*. adırtı “ayırdı” (E 28/8): < *adı-r-tı*. adrıltım “ayrıldım-öldüm” (E 3/1)-(E 3/4):(E 10/1)-(E 10/3)-(E 10/4)-(E 10/12)-(E 10/12)-(E 15/1)-(E 17/3)-(E 17/3)-(E 22/3)-(E 25/1)-(E 27/3)-(E 27/7)-(E 42/8)-(E 43/2)-(E 43/3)-(E 44/4)-(E 44/4)-(E 49/1)-(E 55/2)-(E 68/2)-(E 68/22): adrıltım] “ayrıldım-öldüm” (E 59/8): adrıltım] “ayrıldım-öldüm” (E 68/28): < *adı-r-ıl-tım*. adrıma “ayrılmayın” (E 28/6): adrılm<a> “ayrıldım-öldüm” (E 28/5): < *adı-r-ıl-ma*. *adı-.²⁷ “ayrılmak” (Clauson, 1972: 66). adrıldı²mız “ayrıldık-öldük” (E 152/2): < *adı-r-ıl-dımız*. adrıldı²tımız “ayrıldık-öldük” (E 69/2): < *adı-r-ıl-tımız*. adrı<l>tım “öldüm” (E 42/4): adrı<t>ım “ayrıldım-öldüm” (E 51/1): < *adı-r-ıl-tım*. adrılu bardı “ayrılıverdi-öldü” (E 28/7): < *adı-r-ıl-u bar-dı*. adrılu bardım “ayrılıverdim-öldüm” (E 16/2)-(E 29/5): < *adı-r-ıl-u bar-dım*. adrılu bardımız “ayrılıverdık-öldüm” (E 18/2)-(E 18/3): < *adı-r-ıl-u bar-dımız*. adrımdım “ayrıldım-öldüm” (E 32/13)-(E 32/14): adrı<ın>dım “ayrıldım-öldüm” (E 32/16): < *adı-r-ın-dım*. adrıldıñız “ayrıldınız-öldünüz” (E 98/2): < *adı-r-ıldıñız*. egri tebe “eğri deve-hörgüçlü deve” (E 11/9): egri tebem “eğri devem-hörgüçlü devem” (E 46/3): eg[ri tebem] “eğri devem-hörgüçlü devem” (E 41/5): < *eg-ir-i. ek-: eğmek*. (Clauson, 1972: 106). körmediñiz “görmediniz” (E 26/12): < *kö-r-me-diñiz*.

-(X)ş-

azışdım “ayrıldım” (E 2/1): < *az-ış-dım*. az-.²⁸ *yolunu şaşırarak, ayrılmak, bir yerden sapmak* (Clauson, 1972: 282). bökışmedim “doymadım” (E 59/2): < *bök-ış-me-dim*. kab²ışıp “kavuşup” (E 144/1): kabışıp “kavuşup” (E 145/1): < *kab-ış-ıp* (Clauson, 1972: 588).

²⁶ bk. 17. dipnot.

²⁷ *karş. adın* “başka”.

²⁸ *karş. azak*: “yolunu şaşırarak” *azak yat baz erse ayıtgu kerek, odugrak kim erse yagutgu kerek* “nereden geldiği belli olmayan yat ve yabancı varsa, onları soruşturmalı ve aralarında en gözü açık olanları hizmete almalıdır (KB 2534).

-(X)t-

alp er özin alıt²ı kılmađıñ “güçlü, kahraman askerin kendisini yakalatamadın” (E 28/6): < *al-it-ı kıl-ma-dıñ*-. *alıt-*: *yakalatmak*. (Yıldırım *vd.*, 2013: 497). élim y²umuşuñ a yorit<d>ı “yurdumun elçisini yürüttü” (E 152/1): < *yori-t-dı*.

-tUr-

kon²t<ur>madım “kondurmadım” (E 100/3): < *ko-n-tur-ma-dım*. ulga<d>uru umadım “büyütmeye muktedir olmadım” (E 59/1): < *ulug-ad-tur-u u-ma-dım*.

-Ur-

er ölümedüküm “adam öldürmediğim” (E 10/8): < *öl-ür-me-dük-üm*. kelürti “getirdi” (E 28/1): < *kel-ür-ti*. öldürdüm “öldürdüm” (E 10/8)-(E 11/10)-(E 42/3)-(E 42/7)-(E 49/3): [ölü]rtüm “öldürdüm” (E 25/4): ölürtüm “öldürdüm” (E 44/2)-(E 98/6)-(E 98/6): ö[lürtüm] “öldürdüm” (E 27/6): < *öl-ür-tüm*. ölümedim “öldürmedim” (E 11/10): < *öl-ür-me-dim*. ölümiş “öldürmüş (E 48/3): < *öl-ür-miş*. ölümişim “öldürdüğüm” (E 108/2): < *öl-ür-miş+im*. ölürtü “öldürdü” (E 48/3): < *öl-ür-ti*. ögürdüm “sevincim” (E 28/6): < *ög-ür-d+üm*. *ögür-*: *sevinmek ögrünçü: sevinçli, ögir-: eğlenmek, sevinmek* (Caferoğlu, 2011: 147-148). tüşürmek ertiniñ “söylemek istediniz” (E 48/6): < *tüş-ür-mek er-tiñiz*. tüşürtüñüz “getirdiniz” (E 28/3): < *tüş-ür-tüñüz* (Yıldırım *vd.*, 2013: 509).

-(X)z-

élimde dört tegzindim “yurdumun dört bir tarafını dolaştım” (E 29/2): beş¹ kata tegzin[ti]m “beş defa dolaştım” (E 53/2): tezgin[tim]²⁹ “dolaştım” (E 32/11): teñri élimde tegzinmişim “kutsal yurdumda dolaşmışım” (E 147/3): üç kata tegzinti “üç kez (her yeri) dolaştı” (E 31/4): < *teg-iz-in-dim*. közñüm “aynam” (E 77/1): tüz aruk bek kö[zñüsü] “Tüz Aruk Bey’in aynası” (E 76/1): < *kö-z-ün-gü*. (Clauson, 1972: 762).

5. İsim Çekimi:**+An çokluk eki**

oglan atım “çocukluk adım” (E 45/1)-(E 147/3): < *ogul+an*. oğlanım “oğullarım” (E 1/1)-(E 16/1)-(E 18/5)-(E 42/8)-(E 45/7)-(E 110/3): < *ogul+an+ım*. oğlanımın “oğullarımı” (E 59/1): < *ogul+an+ım+ım*. oğlanım “oğullarım” (E 51/1): dört oğlanım “dört oğlum” (E 20/1): < *ogul+an+ım*. eren “erler” (E 26/3).

²⁹ bk. 25. dipnot.

+lAr çokluk eki

kadaşlarım “akrabalarım” (E 16/2): < *ka+daş+lar+ım*. kadaşla<r>ınız “akrabalarınız” (E 25/6): < *ka+daş+lar+ınız*. **kā*: *aile* (Tekin, 2003: 81). kelinlerim “gelinlerim” (E 3/6): < *kel-in+ler+im*. (Tekin, 2003: 92). küdegülerim “güveyleyrim” (E 3/6): < *küdegü+ler+im*.³⁰ tanyularım “taylarım” (E 41/2): < *tany+lar+ım*. ögler “anneler” (E 3/6): < *ög+ler*.

+t çokluk eki

Yalnızca bir örnekte:

oglutı “oğulları” (E 26/2): < *ogul+ttı*.

1.teklik iyelik eki +(X)m

adaşım “yoldaşım” (E 11/8): < *adaş+ım* *adaş*: *yoldaş*. ağı yüder tanyım “ipekli kumaş taşıyan tayım” (E 41/5): < *tany+ım*. ağı<l>mga “ağılımda” (E 41/9): < *agıl+ım+ga*. alt<l> otuz yaşım a erti “yirmi altı yaşımdayım” (E 37/2): < *yaş+ım*. altı yaşımda “altı yaşımda” (E 32/16): < *yaşı+ım+ta*. altı y¹égirmi yaşım “on altı yaşım[da]” (E 48/7): < *yaş+ım*. altmış yaşımda “altmış yaşımda” (E 1/1): < *yaş+ım+da*. altunum “altınım” (E 41/5): < *altun+um*. apam “ceddim” (E 6/4)-(E 39/6)-(E 73/4)-(GY 4/1): < *apa+m*. aşnukı eşim “evvelki eşim” (E 41/2): < *éş+im*. aşnukı atlarım “evvelki atlarımı” (E 41/4): < *at+lar+ım*. at²açım “babacığım” (E 152/2): < *ata+ç+ım*. ataçımka “babacığımdan” (E 32/14): < *ata+ç+ım+ka*. atım “adım” (E 1/2)-(E 2/5)-(E 29/4)-(E 69/1)-(E 108/3)-(E 109/5): < *at+ım*. atımka “adıma” (E 147/3): < *at+ım+ka*. art²ımga “arkama” (E 41/10): < *art+ım+ga*. ayım “ayım” (E 108/3): < *ay+ım*. ayımka “ayımdan” (E 97/1): < *ay+ım+ka*. bağım “birleşik boyum” (E 27/7)-(E 38/5): < *ba-g+ım*. bağşım “bağşım” (E 42/6): < *bag(ı)ş+ım*. bakır beñüm “bakır ebedi taşım” (E 79/1): < *beñgü+m*. balbarım “balbalım” (E 51/4): < *balbar+ım*. barımım “malım mülküm” (E 10/11): < *barı-m+ım*. begiçim “beyciğim” (E 48/7): < *beg+iç+ım*. begim “beyim” (E 73/6)-(E 98/4): < *beg+ım*. begimke “beyime” (E 16/3)-(E 22/2)-(E 96/3): < *beg+ım+ke*. begrekim “soylu beyim” (E 5/3): < *beg+rek+ım*. ben beñüm ermiş “(bu) ebedi taşım imiş” (E 13/5): < *beñü+m*. ben teñri élimke “kutsal yurduma” (E 1/2): < *él+ım+ke*. beñgümün tike bérti “bengü taşımı dikiverdi” (E 28/9): < *beñkü+m+ün*. beñkümin “bengü [taşımın]” (E 20/1)-(E 68/5): < *beñkü+m+in*. bélimte “belime”(E 3/2): < *bél+ım+te*. berkim “sarpım” (AKBY/2): < *berk+ım*. beş yégirmi yaşımda “on beş yaşımda” (E 11/9): < *yaş+ım+da*. beş yégirmi yaşda alınmışım kunçuyum “on beş yaşımda aldığım eşim” (E 11/2): < *al-m-miş+ım*. bir yaşımda “bir yaşımda” (E 32/14): < *yaş+ım+ta*. bir yétmiş yaşımga “altmış bir yaşımda” (E 45/5): < *yaş+ım+ga*. bir otuz yaşımda “yirmi bir yaşımda” (E 15/3): < *yaş+ım+da*. bilge ögüm “bilge annem” (E 13/1): < *ög+üm*. betim

³⁰ *karş.* küden “düğün yemeği” DLT I: 404 TAŞ, İ. (2009). *Kutadgu Bilig’de Söz Yapımı*. Ankara: TDK Yayınları.

“yüzüm, çehrem” (E 86)³¹: < *bet+im*. bilgem “bilgem” (E 48/3): < *bil-ge+m*. bitigim “yazıtım” (E 73/6): < *biti-g+im*. bodunum “halkım” (E 11/5)-(E 13/4)-(E 42/2)-(E 43/1)-(E 44/4)-(E 45/9)-(E 49/1)-(E 49/4)-(E 68/28)-(E 147/5)-(E 152/4): < *bodun+um*. bodunumka “halkıma”(E 27/7)-(E 29/5): < *bodun+um+ka*. bugra éçimin “buğra adlı ağabeyimle” (E 22/4): < *éçi+m+in*. buñum “sıkıntım” (E 10/11)-(E 59/2)-(E 60/3): b²uñum “sıkıntım” (E 46/4): < *buñ+um*. ebçim “eşim” (E 42/8)-(E 66/1): < *eb+çî+m*. ebim “evim” (E 2/3)-(E 96/2)-(E 138/1): < *eb+im*. edgü begim “iyi beyim” (E 71/2): < *beg+im*. egeçim³² “anneciğim” (E 41/6): < *ege+ç+im*. egri tebem “eğri devem-hörgüçlü devem” (E 46/3):eg[ri tebem] “eğri deve-hörgüçlü deve” (E 41/5): < *tebe+m*. ekem “kız kardeşim” (E 51/3): < *eke+m*. eksüküm “eksğim” (E 44/5): < *eksü-k+üm*. elig er[im] “elli askerim” (E 108/1): < *er+im*. eligin kagadaşım “elli akrabam ile” (E 41/3): < *kaga+daş+im*. erdemim “kahramanlığım” (E 2/3)-(E 2/4)-(E 11/9)-(E 29/2)-(E 42/7)-(E 68/19)-(E 98/4)-(E 108/2)-(E 152/1): < *er+dem+im*. erdemligim “kahramanlığım” (E 28/4): < *er+dem+lig+im*. erim “askerim”(E 16/2)-(E 32/17)-(E 41/1)-(E 96/1)-(E 120/1): < *er+im*. erinçim “ahım vahım” (E 29/3): < *erinç+im*. erkim “güçlüm kuvvetlim” (E 98/1): < *erk+im*. er atım “erkeklik adım” (E 15/3)-(E 38/4)-(E 41/2)-(E 41/3)-(E 42/8)-(E 49/2)-(E 51/1)-(E 56/2)-(E 59/3)-(E 65/1)-(E 66/3)-(E 92/1)-(E 109/3)-(E 154/1):er atı<m> “erkeklik adım” (E 50/4)-(E 58/1): < *at+ım*. er erdemim “erkeklik kahramanlığım” (E 13/1)-(E 13/3)-(E 41/1)-(E 41/3)-(E 43/3)-(E 53/2)-(E 73/7)-(E 108/1)-(E 110/3)-(E 149/2): er erdemim “erkeklik kahramanlığım” (E 49/3): er erdem[im] “erkeklik kahramanlığım” (E 23/2)-(E 24/5)-(E 109/4): < *er+dem+im*. er erdemimde “erkeklik kahramanlığımda” (E 44/5)-(E 52/2): < *er+dem+im+de*. er erdemimdaki “erkeklik kahramanlığımdeki” (E 41/6): < *er+dem+im+da+kı*. er ölürmedüküm “adam öldürmediğim” (E 10/8): < *öl-ür-me-dük+üm*. ezençüm “ıztırabım” (E 28/6): < *ez-(e)nç+üm ez-:zulmetmek* (Yudahin 1998:344). éçiçim “ağabeyciğim” (E 3/6)-(E 32/1)-(E 32/13)-(E 32/16)-(E 32/16)-(E 69/1): < *éçi+ç+im*. éçim “ağabeyim” (E 6/2)-(E 17/2)-(E 18/2)-(E 28/9)-(E 32/17)-(E 51/1)-(E 52/1)-(E 59/8)-(E 110/4)-(GY 10/1): < *éçi+m*. ékizim “ikizim” (E 29/3): < *éki+z+im*. élim “yurdum” (E 1/1)-(E 2/2)-(E 5/2)-(E 10/4)-(E 10/9)- (E 10/7)-(E 10/8):(E 11/6)-(E 19/3)-(E 23/1)-(E 23/4)-(E 25/3)-(E 28/2)-(E 38/2)-(E 42/1)-(E 45/6)-(E 45/9)-(E 46/1)-(E 51/2)-(E 53/1)-(E 59/4)-(E 59/6)-(E 61/1)-(E 70/5)-(E 100/2)-(E 108/1)-(E 110/3)-(E 149/4)-(E 152/1): < *él+im*. [éli]m “yurdum” (E 44/3): élimin men “yurdumu” (E 108/4): < *él+im+in*. élime tapdım “yurduma bağlandım” (E 46/2): < *él+im+e*. élimde “yurdumda” (E 29/1)-(E 53/2)-(E 73/5)-(E 131/1)-(E147/3): < *él+im+de*. élimiñ “yurdumun” (E 24/2): < *él+im+iñ*. élimke “yurduma” (E 3/2)-(E 13/1)-(E 14/3)-(E 13/3)-(E 16/3)-(E 28/1)-(E 27/5)-(E 32/17)-(E 44/2)-(E

³¹ bk. USEEV, N. (2010). Y 86 ve Y 102 Yenisey Yazıtları, *Modern Türklük Araştırmaları Dergisi* 7/3, 207-211.

³² Bu sözcük için ayrıca bk. CLAUSON, G. (1972). *An Etymological Dictionary of Pre-Thirteenth-Century Turkish*. Oxford: Oxford University.

70/1)-(E 73/7)-(E 75/1)-(E 96/2)-(E 108/2)-(E 147/1): < *él+im+ke*. [ér]te atım “erkeklik adım” (E 45/1): < *at+im*. esizim “ahım vahım” (E 1/1)-(E 3/1)-(E 3/2)-(E 3/6)-(E 5/3)-(E 9/1)-(E 10/1)-(E 10/3)-(E 10/4)-(E 10/10)-(E 11/2)-(E 11/4)-(E 13/4)-(E 14/2)-(E 14/3)-(E 15/3)-(E 16/1)-(E 16/3)-(E 19/2)-(E 21/3)-(E 25/2)-(E 27/3)-(E 41/1)-(E 41/3)-(E 41/7)-(E 41/9)-(E 42/2)-(E 42/4)-(E 43/6)-(E 44/4)-(E 45/5)-(E 45/7)-(E 45/10)-(E 46/1)-(E 48/4)-(E 49/1)-(E 50/1)-(E 51/1)-(E 51/2)-(E 55/2)-(E 58/2)-(E 61/1)-(E 61/2)-(E 62/1)-(E 69/2)-(E 71/6)-(E 92/3)-(E 109/3)-(E 110/3)-(E 147/5)-(E149/3)-(E 149/4)-(E 152/2)-(E 152/3): < *esiz+im*.³³ eşim “eşim” (E 2/1)-(E 11/8)-(E 41/1)-(E 41/8)-(E 51/3)-(E 51/4)-(E 97/2)-(E 109/5): eş¹im (E 18/4): < *eş+im*. ıdu^k yerim “kutsal yerim” (E 42/1): < *yér+im*. idil yerim “idil yerim[in]” (E 36/3): inim “kardeşim” (E 18/2)-(E 28/9)-(E 32/17): < *ini+m*. igidmişim “beslediğim” (E 41/8): < *igidmiş+im*. gaşga tanyım “alınları akıtmalı taylarım” (E 41/11): < *tany+ım* kadaşım “akrabam” (E 3/6)-(E 10/2)-(E 10/12)-(E 11/5)-(E 13/1)-(E 13/2)-(E 13/3)-(E 18/4)-(E 25/1)-(E 29/5)-(E 42/2)-(E 42/5)-(E 49/1)-(E 50/3)-(E 51/1)-(E 59/7)-(E 68/28)-(E 149/5):[ka]daşım “akrabam” (E 68/16): < *ka+daş+ım*. kadaşımka “akrabama” (E 21/1)-(E 22/2)-(E 59/8)-(E 120/2): < *ka+daş+ım+ka*. kadaşlarım (E 16/2): < *ka+daş+lar+ım*. kanın atam “hanın atam” (E 48/2): < *ata+m*. kanım “hanım” (E 5/2)-(E 10/4)-(E 10/7)-(E 11/6)-(E 24/2)-(E 25/3)-(E 32/17)-(E 38/2)-(E 42/1)-(E 44/3)-(E 51/2)-(E 52/1)-(E 53/1)-(E 59/6)-(E 61/1)-(E 149/4): <ka>nım “hanım” (E 108/1): < *kan+ım*. kañım “babam” (E 10/6)-(E 13/4)-(E 59/3)-(E 62/1)-(E 100/3)-(AKBY/1): < *ka+ñ+ım*. kañıçım “babacığım” (E 48/6): < *ka+ñ+iç+ım*. kara bodunum “avam halkım”(E 10/7)-(E 10/12)-(E 19/2): karam “avam halkım” (E 45/7): < *kara+m*. karamıg “avamı” (E 11/3): < *kara+m+ıg*. kazgakım “kazancım” (E 3/5): kazgak[ım] “kazancım” (E 108/2): < *kazga-k+ım*.³⁴ kelinlerim “gelinlerim” (E 3/6): < *kel-in+ler+ım*. kırk yaşımda “kırk yaşımda” (E 44/5): < *yaş+ım+da*. kiçigim “küçüğüm” (E 147/5): < *kiçi-g+ım*. kinim “yakınım” (E 3/1)-(E 10/12)-(E 11/5)-(E 44/4)-(E 45/7)-(E 59/7)-(E 59/8): < *kin+ım*. kinim kadaşım “akrabam [ve] kardeşim”(E 3/1)-(E 45/7): kısım “eşim” (E 61/2): kısım “eşim<den>” (E 18/3): < *kis+ım*. kişim “samurum” (E 46/3): < *kiş+ım*. kuñçuyum “eşim” (E 3/1)-(E 10/1)-(E 45/6)-(E 46/1)-(E 55/2)-(E 59/2)-(E 68/29)-(E 147/2): kuñçuyum “eşim” (E 1/1)-(E 11/2)-(E 13/2)-(E 16/1)-(E 25/1)-(E 29/5): <ku>ñçuyum “eşim” (E 70/2): kuñç[uyum] “eşim” (E 108/1): < *kuñçuy+um*. kuñçuyumga “eşimden” (E 6/4): < *kuñçuy+um+ga*. kuñçuyumgaka “eşimden” (E 7/4): < *kuñçuy+um+ga+ka*. kuñçuyumka “ eşimden” (E 14/2)-(E 22/1)-(E 27/2): < *kuñçuy+um+ka*. küdegülerim “güveyleirim” (E 3/6): < *küdegü+ler+ım*. kümülümün “Kümü^l halkımı” (E 45/10): < *kümü^l+üm+in*. küzençüm “koruyucum” (E 28/6): < *küze-ñç+üm*. (Clauson 1972: 767).

³³ Bu kelime ile ilgili görüşler için bk. USEEV, N. (2007). Esizime mi? Sizime mi? *A.Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, 34 Erzurum.

³⁴ bk. 18. dipnot.

mugruñ et özüm kazgantım “Mugur’u canımla kazandım” (E 100/3): < *öz+üm*. oğlan atım “çocukluk adım” (E 45/1)-(E 147/3): < *at+ım*. oğlanım “oğullarım” (E 1/1)-(E 16/1)-(E 18/5)-(E 42/8)-(E 45/7)-(E 110/3): [ogla]nım “oğullarım” (E 9/1): < *ogul+an+ım*. oğlanımın “oğullarımı” (E 59/1): < *ogul+an+ım+ın*. oğlan oğlum “oğlum” (E 3/1)-(E 3/5)-(E 10/1)-(E 11/1)-(E 18/4)-(E 22/1)-(E 43/1)-(E 68/12)-(E 70/2)-(E 107/1): < *ogul+um*. oğlumın “oğlum”(E 3/5): < *ogul+um+ın*. oğlumka “oğluma” (E 7/4)-(E 14/2)-(E 29/5)-(E 120/2): < *ogul+um+ka*. ogulanım “oğullarım” (E 51/1): < *ogul+an+ım*. *okum* “boyum” (E 110/3): < *ok+um*. otuz yaşım<a> “otuz yaşında” (E 45/3): < *yaş+ım+ga*. öğüm “annem” (E 28/1)-(E 29/1): < *ög+üm*. [ö]gümke “anneme” (E 59/9): < *ög+üm+ke*. öğürdüm “sevincim” (E 28/6): < *ög-ür-d+üm*. *ögür-: sevinmek ögrünçü: sevinçli ögir-: eğlenmek, sevinmek* (Caferoğlu, 2011: 147-148). öldürmüşim “öldürdüğüm” (E 108/2): < *öl-ür-miş+ım*. öz oğlum “kendi çocuklarıma” (E 32/6): < *ogul+um*. öz yerim “kendi yerim” (E 42/1): < *yér+ım*. özümde[e] “kendimde” (E 68/10): < *öz+üm+de*. sekiz yétmiş yaşım “altmış sekiz yaşında” (E 41/9): < *yaş+ım*. s²ınarım “etrafım[dakiler]” (E 41/8): < *siñar+ım*. tagım “dağım” (E 41/1)-(AKBY/2): < *tag+ım*. tanyılarım “taylarım” (E 41/2): < *tany+lar+ım*. tarlagım “Tarlak Irmağım” (E 12/1)-(E 72/1): < *tarlag+ım*. teñri élimte “kutlu yurdumda” (E 3/3): < *él+ım+te*. teñrim “tanrım-azizim-kutlum” (E 50/1): teñrim “tanrım” (E 36/2)-(E 116/1)-(E 119/2): < *teñri+ım*. teñrikenim “azizim” (AKBY/2): < *teñri+ken+ım*. teñritegim “kutlum” (E 59/6): < *teñri teg+ım*. tokışım “savaşım” (E 49/3): < *tokı-ş+ım* (Tekin, 2003: 93). totok atka tegmiş begim “Totok adına savaşmış beyim” (E 48/2): < *beg+ım*. tokuz yégirmi yaşımga “on dokuz yaşında” (E 45/2): < *yaş+ım+ga*. dört oğlanım “dört oğlum” (E 20/1): < *ogul+an+ım*. dört yaşımda (E 16/3): < *yaş+ım+da*. tokuz kırk yaşımda “otuz dokuz yaşında” (E 23/1): tusom “faydam” (E 44/2): < *tuso+m*. *tuso: fayda* (Yıldırım *vd.*, 2013: 509). tünürüm “dünürüm”(E 11/7): < *tünür+üm*. ulugum “büyüğüme” (E 147/5): < *ulug+um*. ulugumka “büyüğüme” (E 96/3): < *ulug+um+ka*. <u>rım “erkek çocuğum” (E 2/1): ur²ım “erkek çocuğum” (E 38/3): < *urı+m*. uyamga “akrabamdan” (E 15/1): < *uya+m+ga*. *uya: akraba* (Yıldırım *vd.*, 2013:510). uyur kadaşımka “kudretli akrabama” (E 17/3): < *ka+daş+ım+ka*. uyur begimke “kudretli beyimden” (E 17/3): < *beg+ım+ke*. uyur kadınıım “kudretli kadınıım” (E 17/2): < *kadın+ım*. üç yétmiş yaşımka “altmış üç yaşında” (E 3/4): < *yaş+ım+ka*. üç elig yaşım “kırk üç yaşım<da>” (E 22/3): < *yaş+ım*. üç yaşımda (E 6/1): < *yaş+ım+da*. ürüñümüg “soylu halkı” (E 11/3): < *ürüñ+üm+üg*. ürüñüm “soylu halkım” (E 45/7): < *ürüñ+üm*. ürüñ: soylu kimse (Yıldırım *vd.*, 2013: 511). sekiz kırk yaşım “otuz sekiz yaşım” (E 29/6): < *yaş+ım*. sekiz adaklıg barımıım “sekiz ayaklı malım mülküm” (E 42/6): < *barı-m+ım*. **barı-: tutmak, elde etmek* (Tekin, 2003: 91). sekiz urım “sekiz oğlum<dan>” (E 13/2): < *urı+m*. subum “suyum” (E 11/4)-(E 45/6)-(E 152/3): < *sub+um*. yalım kayam “sarp kayam” (AKBY/2)-(AKBY/3): < *kaya+m*. yaşım “yaşım” (E 68/27)-(E 108/1)-(E 10/5)-(E 11/6)-(E 70/4): < *yaş+ım*. yerim

“yurdum” (E 11/4)-(E 152/3)-(E 153/1) (E 23/2)-(E 45/6)-(E 51/2)-(E 116/1): < *yér+im*. yérim yérdeki élimke (E 7/3): < *él+im+ke*. yéti otuz yaşında “yirmi yedi yaşında” (E 59/4): < *yaş+im+da*. yéti yégirmi yaşında “on yedi yaşında” (E 147/1): < *yaş+im+ta*. yétmiş yaşım “yetmiş yaşında” (E 42/3): < *yaş+im*. yétmiş yaşında “yetmiş yaşında” (E 49/2): < *yaş+im+da*. yılmım “hayvanım” (E 10/11): yil²kım “hayvanım” (E 46/3): < *yılkı+m*. y<o>gum “cenaze törenim” (E 25/7): < *yo-g+um*. yuntum “atım” (E 3/5)-(E 68/26): < *yunt+um*. yuntumka “atıma” (E 55/1): < *yunt+um+ka*. yutuzum “eşim” (E 43/1): < *yutuz+um*. yurçumka “kayın biraderim<den>” (E 17/2): < *yurç+um+ka*. yurtum “yurdum” (E 72/2): < *yurt+um*. yürekim “yüreğim” (E 44/1): < *yürek+im*. yüz elig erim “yüz elli askerim” (E 45/7) < *er+im*. ...yaşında “...yaşında” (E 68/2):...yaşımda “...yaşında” (E 68/22): < *yaş+im+ta*.

1.çokluk iyelik eki +(x)mXz

begimiz “beyimiz” (E 28/6)-(E 30/5): < *beg+imiz*. botumuz “deve yavrularımız” (E 28/6): < *boto+muz*. éçimiz “ağabeyimiz” (E 32/2): < *éçi+miz*. élimiz (E 10/4): < *él+imiz*. kunçuyumuz “eşimiz” (E 48/7): < *kunçuy+umuz*.

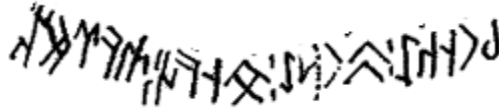
2.teklik iyelik eki +(X)ñ/(X)n

alp yürekiñ “kahraman yüreğin” (E 69/1): < *yürek+iñ*. beñü éliñ “ebedi yurdun” (E 54/1): < *él+iñ*. buñka tur²a beñkü tiker men “burada dursun, bengü taş dikiyorum” (E 48/6)³⁵: < *taş+iñ*. kanın atam “hanın atam” (E 48/2): < *kan+ın*. kara s²açın “kara saçın” (E 26/7): < *saç+ın*. kara señird¹<e> ülken¹i “Kara Sengir’deki yurdunu” (E 24/5): < *ülke+n+i*. ökünçüñ “pişmanlığın” (E 28/2): < *ök-ünç+üñ*. ökünçüñ “pişmanlığın” (E 60/1): özüñin “kendinin” (E 26/10): < *öz+üñ+in*. tugdı tu<r>nyañ artzun “doğan doğacak turnanız artsın” (E 48/4): < *turnya+nñ*. yériñ “yerin” (E 65/3): < *yér+iñ*. ...atıñ “adın” (E 110/2): < *at+iñ*.eşiñig “...eşini-dostunu” (E 107/2): < *éş+iñ+ig*.

2.çokluk iyelik eki +(X)ñXz

adaşıñız “yoldaşınız” (E 26/10): < *adaş+iñiz*. al²pıñız “yiğitleriniz” (E 26/10): < *alp+iñiz*. atıñız “adınız” (E 26/3): < *at+iñiz*. edgüñüz “iyi olanınız” (E 24/1): < *ed+gü+ñüz*. éçiñizke “ağabeyinize” (E 28/3): < *éçi+ñiz+ke*. éliñiz “yurdunuz” (E 26/3): < *él+iñiz*. éşiñiz “eş-dost” (E 26/10): < *éş+iñiz*. iniñizke “kardeşlerinize” (E 28/3): < *ini+ñiz+ke*. kadaşla<r>iñiz

³⁵ bu cümleyi Aydın /buñka taşñ beñkü tiker men/ şeklinde okumuştur (2013: 123). Bizce, bu cümle /buñka tur²a

beñkü tiker men/ şeklinde olmalıdır.

“akrabalarımız” (E 25/6): < *ka+daş+lar+iñiz*. kaniñiz “hanınız” (E 25/6): < *kan+iñiz*. yéti urı oğluñuzka “yedi erkek çocuğunuz” (E 48/6): < *ogul+uñuz+ka*.

3.teklik iyelik eki +(s)i

alkusı “hepsi-fazlası” (E 71/1): < *alk-u+sı alk-*: *hepten yok olmak* (Şen, 2014: 123). altı bag bodunta beg[i] ertim (E 1/2): < *beg+i*. altun soña yış keyiki “Altın Songa Ormanı yabancı hayvanları” (E 28/7): < *keyik+i*. alp er özin “güçlü, kahraman askerin kendisini” (E 28/6): < *öz+i+n*. arkkış eldem taşın “övgü ve erdem taşını” (E 49/4): < *taş+i+n*. arslan külüg tirig oğlu ben “ben Arslan Külüg Tirig’in oğluyum” (E 44/6): < *ogul+i*. bakır “parası” (E 26/7): < *bakır+i*. bayça sañun oğlu (E 7/1): “Bayça Sanun’un oğlu” (E 15/2): < *ogul+i*. ben teñri élimke élçisi ertim (E 1/2): < *él+çi+si*. begim yaşı “beyimin yaşı” (E 98/4): < *yaş+i*. beñizi “benzi” (E 26/9): < *beñiz+i*. beñüsü “bengü taşı” (E 30/3): < *beñü+si*. bilge beg oğluña “bilge beyin oğluna” (E 32/9): < *ogul+i+ña*. bilge çigsi kaniña (E 13/4): < *kan+i+ña*. bodun begiñe “boy[un] beyine” (E 59/3): < *beg+i+ñe*. boduniña “halkına” (E 32/7): < *bodun+i+ña*. bu kan éki elig yaşı “bu han kırk iki yaşı[nda]” (E 43/6): < *yaş+i*. çor apası “Çor’un atası” (E 18/1): < *apa+si*. eksüki “eksiği” (E 108/1): < *eksü-k+i*. er başı “askerin başı” (E 48/2): < *baş+i*. er benküsi “er [kişinin] ebedi taşı” (E 27/8): < *benkü+si*. er erdemi (E 5/1)-(E 46/2)-(E 51/2)-(E 66/2): < *er+dem+i*. erdemlig élinte bökmedim “erdem sahibi yurduma doymadım” (E 48/8): < *él+i+n+te*. erdemi bar üçün “erdem olduğu için” (E 48/2): < *er+dem+i*. erdemim başı üçün “kahramanlığımın başı için” (E 42/7): < *baş+i*. erdemin “kahramanlığıyla” (E 30/4): < *er+dem+i+n*. éki oğlın “iki oğluyla” (E 31/5): < *ogul+i+n*. él¹ aras<i> “yurdun arası” (E 140/1): < *ara+si*. él çor éliñe “Él Çor yurduna” (E 32/8): < *él+i+ñe*. él eri üçün “yurd[un] askeri için” (E 59/5): < *er+i*. él inançı élin¹ “El Inançı yurdunu” (E 25/5): < *él+i+n*. él kızı erdim (E 68/15): < *kız+i*. él ögesi inançu bilge tirig ölugin “El Ögesi Inançu Bilge Tirig’in cenazesi” (E 26/1): < *öl-üg+i+n*. élim utuşıña (E 10/9): < *utuş+i+ña*. élimiñ beñgüsü “yurdumun ebedi taşı” (E 24/2): < *beñgü+si*. élinde “yurdunda” (E 30/4): < *él+i+n+de*. éşiñe bökmedi “eşine doymadı” (E 48/8): < *éş+i+ñe*. iç yér eliki artzun “iç yer geyiği artsın” (E 48/4): < *elik+i*. [i]çinte “içinde” (E 71/1): < *iç+i+n+te*. idil yérim e beñgü bal[balı] “idil yerimin ebedi balbalı” (E 36/3): < *balbal+i*. ingen yüki “dişi deve[nin sırtındaki] yükü” (E 28/3): < *yük+i*. kaş[ı] “kaşı” (E 26/9): < *kaş+i*. kır[kız] kanı “Kırgız kağanı” (E 24/7): kır[kız] kanı bitimişin “Kırgız kağanı<nın> yazdırdığı<dir>” (E 24/7): < *kan+i*. kişi aras²ı “kişi<ler> arasında” (E 24/4): < *ara+si*. oğlın “oğluyla” (E 32/10): < *ogul+i+n*. oğlıtı “oğulları” (E 26/2): < *ogul+it+i*. on inisi “kardeşi” (E 30/2): < *ini+si*. orkun yérini “orhun yurdunu” (E 98/3): < *yér+i+n+i*. öz apa uyası “Öz Apa’nın uyası” (E 126/1): < *uya+si*. özlük at özin “has, iyi cins atların kendisini” (E 28/6): < *öz+i+n*. er taş bal[balı] “erin taş balbalı” (E 34/1): < *balbal+i*. teñri kul²ı “Tanrı[nın] kulu” (E 69/2): < *kul+i*. tokuz oğlu “dokuz

oğlu” (E 30/2): < *ogul+ı*. türk kan balbalı “Türk kağanının balbalı” (E 32/10): < *balbal+ı*. ugrınta (E 10/8): *ugur+ı+n+ta*. uruñusı³⁶ ertim “savaşçısı idim” (E 32/15): < *ur-un-gu+sı*. yağır? oğlu ben “ben Yağır’ın oğluyum” (E 68/4): < *ogul+ı*. yas²ınta “yasında” (E 26/5): < *yas+ı+n+ta*. yérde artuk erdemi bar üçün “yeryüzünde kahramanlığı çok olduğu için” (E 48/9): < *er+dem+ı*. yéti kem kalay uçın² “yedi Kem [ırmağı ile] Kalay [ırmağının] ucuyla” (E 153/3): < *uç+ı+n*. yéti urı [o]gılı bar üçün “yedi erkek oğlu var olduğu için” (E 48/9): < *ogul+ı*. yéti yégirmi erdemi “on yedi kahramanlığı” (E 26/5): < *er+dem+ı*. yüzi “yüzü” (E 26/9): < *yüz+ı*. ...atı “...adı” (E 69/2): < *at+ı*. ... kızı “...kızı” (E 98/5): < *kız+ı*. ...oglı “...oğlu” (E 108/3): < *ogul+ı*. ...yéri.. “...yeri” (Kök Haya): < *yér+ı*.

+(n)lñ ilgi hâli eki

anıñ... “onun...” (E 94/1): < *a+nñ*. élimiñ “yurdumun” (E 24/2): < *él+im+iñ*. élim y²umuşuñ a yorit<d>ı “yurdumun elçisini yürüttü” (E 152/1): < *yumuş+uñ*. éliñ... “yurdun” (E 26/13)-(E 48/1): < *él+iñ*. mugruñ et özüm kazgantım “Mugur’u canımla kazandım” (E 100/3): < *mugur+uñ*. siziñ er at “sizin erkeklik adınız” (E 26/13): < *siz+iñ*. temir çoruñ ayag “temir çor’un ayağı” (E 118/1): < *çor+uñ*. teñrikeniñ “kutsalın” (AKBY/3): < *teñri+ken+iñ*. üç yüz bitigiñ... “üç yüz yazıtın...” (E 126/1): < *biti-g+iñ*.

+(X)g belirtme hâli eki

atın erig “atını askerini” (E 32/11): < *er+ig*. barsıg “parsı” (E 11/10): < *bars+ig*. bir erig “bir askeri” (E 43/4): < *er+ig*. bodunug erk bodunug “halkı [da] güçlü halk” (E 29/4): < *bodun+ug*. erdemig (E 5/1): < *er+dem+ig*. erig “askeri” (E 130/3): < *er+ig*. éçiç barsıg “Eçiç Bars’a” (E 52/3): < *bars+ig*. kara adıgıg “kara ayıyı” (E 68/18): < *adıg+ig*. kara señirig “Kara Sengir’den” (E 24/5): < *señir+ig*. karamıg “avamı” (E 11/3): < *kara+m+ig*. kemişig “okluğu”. (E 3/2): < *kemiş+ig*. kır²k erig “kırk askeri” (E 98/2): < *er+ig*. kökmekig “panteri” (E 11/10): < *kökmeg+ig*. kümülüg er üküş boltı “Kümül askeri çoğaldı” (E 45/9): < *kümül+üg*. kümüşüg “gümüşü” (E 11/9): < *kümüş+üg*. otuz erig “otuz askere” (E 32/12)-(E 49/3): < *er+ig*. ökünçüg “pişmanlığı” (E 42/7)-(E 100/2): < *ök-ünç+üg*³⁷. ök-: *pişman olmak*. sekiz adaklıg barımıg “sekiz ayaklı malım mülküm” (E 11/3): < *barı-m+ig*. taş yagıg “dışarıdaki düşmanı” (E 45/4): < *yagı+g*. tokuz téginig “dokuz prensi” (E 68/17): < *tégin+ig*. üç erig almadiñ “üç askeri almadın” (E 28/6): < *er+ig*. ürüñümüg “soylu halkı” (E 11/3): < *ürüñ+üm+üg*. yabızıg “kötüyü” (E 45/10):

³⁶ bk. 17. dipnot.

³⁷ bk. 20. dipnot.

< *yabız+ıg.* yagız yérig “yağız yeri” (E 84/1): < *yér+ıg.* yüz erig “yüz askeri” (E 68/20): < *er+ıg.* ...éşniğ “...eşini-dostunu” (E 107/2): < *éş+i+ñ+ıg.*

+**(I)n** belirtme hâli eki

alp er özin “güçlü, kahraman askerin kendisini” (E 28/6): < *öz+ın.* arkkış eldem taşın “övgü ve erdem taşını” (E 49/4): < *taş+ın.* atın erig “atını askerini” (E 32/11): < *at+ın.* beñgümün tike bérti “bengü taşını dikiverdi” (E 28/9): beñkümin “bengü [taşımın]” (E 20/1)-(E 68/5): < *beñkü+m+ın.* ebin “evini” (E 110/2): < *eb+ın.* erin ... “askeri...” (E 69/4): < *er+ın.* él mançı élin¹ “El Inançı yurdunu” (E 25/5): < *él+ın.* él törüsin ıdmañ “yurdun yasalarını bırakmayın” (E 10/7): < *törü+si+n.* él ögesi inançu bilge tirig ölugin “El Ögesi Inançu Bilge Tirig’in cenazesi” (E 26/1): < *öl-üg+ın.* élimin men “yurdumu” (E 108/4): < *él+ım+ın.* inim éçim uyurun üçün “kardeşim ve ağabeyim muktedir oldukları için” (E 28/9): < *uyur+ın.* kır[kız] kanı bitimişin “Kırgız kağanı<nın> yazdırdığı<dır>” (E 24/7): < *biti-miş+ın.* kümülümün “Kümüml halkımı” (E 45/10): < *kümül+üm+ın.* oglumın öz oğlum “oğullarım” (E 3/5): < *ogul+um+ın.* oğlanımın “oğullarımı” (E 59/1): < *ogul+an+ım+ın.* öz élin yéti körti “kendi yurdunu yedi kez gördü” (E 152/1): < *él+ın.* özin al²ıp “kendini alıp” (E 100/3): < *öz+ın.* özlük at özin “has, iyi cins atların kendisini” (E 28/6): < *öz+ın.* özüñin “kendini” (E 26/10): < *öz+ün+ın.* tagdaki kara adıgıg eligin tut[dum] “dağdaki kara ayların ellisini tuttum” (E 68/18): < *elig+ın.* tepsey keçigin “tepsey geçidini” (E 116/1): < *keç-ig+ın.* ...urugin “...boyu” (E 41/10)-(E 41/10): < *urug+ın.* ö<z> yérimin beg<i> “öz yurdumun beyini” (E 42/1): < *yér+ım+ın.*

+**n** zamir n’si

alkunı “hepsini” (AKBY/1): < *alk-u+n+ı alk-: hepten yok olmak* (Şen 2014:123). ança “öyle” (E 25/7)-(E 105/1): < *a+n+ça.* ançag “anı teg-öylece” (GY 4/1): < *a+n+ı teg.* ançıg “anı teg-onun gibi-öylece” (E 39/6)-(E 39/6)-(GY 4/1): < *a+n+ı teg.* andag “anı teg- onun gibi” (E 29/8): < *a+n+ı teg.* anı “onu” (E 24/3): < *a+n+ı. anta* “ona” (E 11/3): < *a+n+ta. ant<a>* “ona” (E 68/15): buñı “bunu” (E 48/6): < *bu+n+ı. buñka* “buraya” (E 48/6): < *bu+n+ka. bunta* “burada” (E 10/10)-(E 38/2)-(E 49/4): < *bu+n+ta.* élinde “yurdunda” (E 30/4): < *él+i+n+te.* erdemlig élinte bökmedim “erdem sahibi yurduma doymadım” (E 48/8): < *él+i+n+te.* [i]çinte “içinde” (E 71/1): < *iç+i+n+te.* orkun yérini “orhun yurdunu” (E 98/3): < *yér+i+n+i.* ugrinta (E 10/8): < *ugur+ı+n+ta.* yas²inta “yasında” (E 26/5) < *yas+ı+n+ta.*

+**nI** belirtme hâli eki

bizni “bizi” (E 28/8): < *biz+ni.*

+I belirtme hâli eki

anı “onu” (E 24/3): < *a+n+i*. andag “anı teg-onun gibi” (E 29/8): < *a+n+i teg* ançag “anı teg-öylece” (GY 4/1): < *a+n+i teg* ançig “anı teg-onun gibi-öylece” (E 39/6)-(E 39/6)-(GY 4/1): < *a+n+i teg* alkumı “hepsini” (AKBY/1): < *alk-u+n+i alk-*: *hepten yok olmak* (Şen, 2014: 123). buñı “bunu” (E 48/6): < *bu+n+i*. eliki “geyiği” (E 48/4): < *elik+i*. kara señird¹<e> ülken¹i “Kara Sengir’deki yurdunu” (E 24/5): < *ülke+n+i*. orkun yerini “orhun yurdunu” (E 98/3): < *yér+i+n+i*. yalım kaya bitigi “sarp kaya yazıtı” (E 138/1): < *biti-g+i*.

+KA yönelme hâli eki

abga “ava” (E 41/4): < *ab+ga*. ağı<ı>mga “ağılımda” (E 41/9): < *agıl+ım+ga*. art²ımgga “arkama” (E 41/10): < *art+ım+ga*. ataçımka “babacığımdan” (E 32/14): < *ata+ç+ım+ka*. atımka “adıma” (E 147/3): < *at+ım+ka*. ayımka “ayımdan” (E 97/1): < *ay+ım+ka*. bağılka “birleşik boyum” (E 73/6): < *ba-g+ılg+ka*. baña (E 10/10): < *ben+ga*. begimke “beyime” (E 16/3)-(E 22/2)-(E 96/7): < *beg+ım+ke*. beş élke tegdim “beş yurda saldırdım” (E 152/1): < *él+ke*. bir yétmiş yaşımga “altmış bir yaşımda” (E 45/5): < *yaş+ım+ga*. bizke “bize” (E 36/2): < *biz+ke*. bodunumka (E 27/7)-(E 29/5): < *bodun+um+ka*. buñka “buraya” (E 48/6): < *bu+n+ka*. erke “ere-insana” (AKBY/3): < *er+ke*. éçiñizke “ağabeyinize” (E 28/3): < *éçi+ñiz+ke*. élimke (E 13/1)-(E 13/3)-(E 27/5)-(E 28/1)-(E 32/17)-(E 70/1)-(E 75/1)-(E 96/2)-(E 108/2) (E 3/2)-(E 14/3)-(E 16/3)-(E 44/2)-(E 73/7): < *él+ım+ke*. iniñizke “kardeşlerinize” (E 28/3): < *ini+ñiz+ke*. kadaşımka “akrabama” (E 21/1)-(E 22/2)-(E 59/8)-(E 120/2): < *ka+daş+ım+ka*. kanımka “hanıma” (E 32/17): < *kan+ım+ka*. kara kanka “Kara Kağan’a” (E 30/4): < *kan+ka*. kayaka “kayaya” (E 138/1): < *kaya+ka*. kuñçuyumga (E 6/4): < *kuñçuy+um+ga*. kuñçuyumka “eşimden” (E 8/2)-(E 14/2)-(E 22/1)-(E 27/2): < *kuñçuy+um+ka*. kuñçuyumgaka (E 7/4): < *kuñçuy+um+ga+ka*. künke (E 7/3): < *kün+ke*. künge “güneşten” (E 45/5): < *kün+ge*. oglumka “oğluma” (E 7/4)-(E 14/2)-(E 29/5)-(E 120/2): < *ogul+um+ka*. otuz yaşımga<a> “otuz yaşımda” (E 45/3): < *yaş+ım+ga*. [ö]gümke “anneme” (E 59/9): < *ög+üm+ke*. tabgaç kanga “Çin hanına” (E 11/9): < *kan+ga*. teñri élimke “kutsal yurduma” (E 1/2)-(E 3/2)-(E 14/3)-(E 3/5)-(E 16/3)-(E 44/2)-(E 73/7): < *él+ım+ke*. tokuz yégirmi yaşımga “on dokuz yaşımda” (E 45/2): < *yaş+ım+ga*. tutugka bardı[m] “askerî valiye vardım” (E 32/12): < *tutug+ka*. totok atka “Totok adına” (E 48/2): < *at+ka*. töpöt kanka “tibet kağanına” (E 29/7): < *kan+ka*. tört buluñka “dört tarafa” (E 31/3): < *buluñ+ka* (Clouston, 1972: 343). tuglug ap<a>ka “Tuglug Apa’ya” (E 60/2): < *apa+ka*. ulugumka “büyüğüme” (E 96/3): < *ulug+um+ka*. uyur begimke “kudretli beyimden” (E 17/3): < *beg+ım+ke*. uyamga “akrabamdan” (E 15/1): < *uya+m+ga*. uyur kadaşımka “kudretli akrabama” (E 17/3): < *ka+daş+ım+ka*. yagıka “düşmana” (E 26/8)-(E 28/2)-(E 35/1): < *yagı+ka*. yagıka kirdim “düşmana saldırdım” (E 25/1): < *yagı+ka*. yerdeki élimke (E 7/3): <

él+im+ke. yérimke adrılıtm (E 3/4): < *yér+im+ke.* yéti urı oğluñuzka “yedi erkek çocuğunuza” (E 48/6): < *ogul+uñuz+ka.* yuntumka “atıma” (E 55/1): < *yunt+um+ka.*

+A yönelme hâli eki

altu şaña kelip “Altı Şang’a gelip” (E 38/1): < *şañ+a.* élime tapdım “yurduma bağlandım” (E 46/2): < *él+im+e.*

+ñA yönelme hâli eki

bilge beg oğlıña “bilge beyin oğluna” (E 32/9): < *ogul+ı+ñā.* bilge çigsi kaniña (E 13/4): < *kan+ı+ñā.* bodun begiñe “boy[un] beyine” (E 59/3): < *beg+i+ñē.* bodunıña “halkına” (E 32/7): < *bodun+ı+ñā.* él çor éliñe “Él Çor yurduna” (E 32/8): élim utuşıña (E 10/9): éşiñe bökmedi “eşine doymadı” (E 48/8):

+DA bulunma hâli eki

abda “avda” (E 41/7): < *ab+da.* altı yaşımta “altı yaşımda” (E 32/16): < *yaş+ım+ta.* an<ı>da “Anı ormanında” (E 136/1): < *anı+da.* anta “ona” (E 11/3): < *a+n+ta.* ant<a> “ona” (E 68/15): antsızda edgü eşim “ant ile bağlı olmadığım iyi eşim” (E 11/8): < *ant+sız+da.* başda “başımda” (E 16/3): < *baş+da.* bélde (E 10/5): < *bél+de.* bélimte (E 3/2): < *bél+im+te.* bés yaşımta “beş yaşımda” (E 45/2): < *yaş+ım+ta.* bés yégirmi yaşda (E 11/2): < *yaş+da.* bés yégirmi yaşımda (E 11/9): < *yaş+ım+da.* biñ bükde “bin ormanda” (E 136/1): < *bük+de.* bir otuz yaşımda “yirmi bir yaşımda” (E 15/3): < *yaş+ım+da.* bir tegimde “bir saldırıda” (E 10/8): < *teg-im+de.* bir yaşımta “bir yaşımda” (E 32/14): < *yaş+ım+ta.* bunta “burada” (E 10/10)-(E 38/2)-(E 49/4): < *bu+n+ta* bodunda (E 5/2): < *bodun+da.* bodunta (E 1/2): < *bodun+ta.* buñusuz erde (E 6/3): < *er+de.* bunta “burada” (E 10/10)-(E 38/2)-(E 49/4): < *bu+n+ta.* buñda “sıkıntı<da>” (E 18/5): < *buñ+da.* çiviligde “Çivilig’de” (E 10/8): < *çivilig+de.* er erdemimdaki “erkeklik kahramanlığimdaki” (E 41/6): < *er+dem+im+da+kı.* er erdemimde “erkeklik kahramanlığımda” (E 44/5): < *er+dem+im+de.* erdemlig élinte bökmedim “erdem sahibi yurduma doymadım” (E 48/8): < *él+i+n+de.* élde “ilde” (E 11/9)-(E 28/3)-(E 46/3): < *él+de.* élimde “yurdumda” (E 29/1)-(E 53/2)-(E 73/5)-(E 131/1)-(E 147/3): < *él+im+de.* élimte “yurdumda” (E 3/3): < *él+im+te.* élinde “yurdunda” (E 30/4): < *él+i+n+de.* inal <ka>nta “Inal Han’a” (E 42/7): < *kan+ta.* [i]çinte “içinde” (E 71/1): < *iç+i+n+te.* gemçigt<e> “Kemçik’ten” (E 41/6): < *gemçig+te.* kadir yağıda “güçlü düşmanda” (E 19/1)-(E 27/6): ka[dır ya]gıda “güçlü düşmanda” (E 44/2): < *yagı+da.* kan’ta “nerede” (E 41/8): < *kan+ta.* kara señirte “Kara Sengir’de” (E 24/2): < *señir+te.* kara señird¹<e> “Kara Sengir’de” (E 24/5): < *señir+de.* kırk yaşımda “kırk yaşımda” (E 44/5): < *yaş+ım+da.* kiş[i]de “kişiler içinde” (E 48/1): < *kişi+de.* kök teñride “mavi gökteki” (E 45/5)-(E 92/2)-(E 149/3): kök teñride “mavi gökte” (E 53/3)-(E

147/4): kök teñride (E 10/3): < *teñri+de*. kökdek[i] “gökdeki” (E 50/4): < *kök+de+ki*. kuyda “obada” (E 3/1)-(E 7/4)-(E 13/2)-(E 14/1)-(E 16/1)-(E 18/3)-(E 22/1)-(E 27/1)-(E 29/5)-(E 45/6)-(E 46/1)-(E 59/2)-(E 61/2)-(E 68/29)-(E 70/2)-(E 107/1)-(E 147/2): kuyd<a> “obada” (E 55/2): [kuy]da (E 8/2)-(E 10/1): < *kuy+da*. kuydaki (E 6/4): < *kuy+da+ki*. öñ yerde “ıssız yerde” (E 34/1): < *yér+de*. özd¹e (E 7/4): özde (E 3/1)-(E 10/1): < *öz+de*. sekizinci y²aş[ta] “sekizinci yaşda” (E 96/1): < *yaş+ta*. sek[iz] kı[rk yaş]da “otuz sekiz yaşında” (E 24/5): < *yaş+da*. tagdaki “dağdaki” (E 68/18): < *tag+da+ki*. teñrideki “gökdeki” (E 7/3): < *teñri+de+ki*. tezig keyikde “hızlı koşan yaban hayvanına” (E 44/2): < *keyik+de*. tokuz kırk yaşında “otuz dokuz yaşında” (E 23/1): < *yaş+ım+da*. tokuz elig yaşda “kırk dokuz yaşta”(E 48/3): < *yaş+da*. tokuz yaşda “dokuz yaşında” (E 60/2): < *yaş+da*. tört yaşında (E 16/3): < *yaş+ım+da*. yérdeki “yerdeki” (E 7/3)-(E 26/6)-(E 28/4): < *yér+de+ki*. yalañ yüzlügd<e> “yalın yüzlüde?”(E 9/3): < *yüz+lüg+de*. yılta “yıldı-yılında” (E 10/9): < *yıl+ta*. yatda “yad ellerdeki” (E 11/7): < *yat+da*. uygur kanda “Uygur Kağanından” (E 73/6): < *kan+da*. üç yaşında (E 6/1): < *yaş+ım+da*. yag<i>da “düşmandan” (E 32/3)-(E 49/3): < *yagı+da*. yagız yerde “yağız yerde” (E 147/4)-(E 149/4): < *yér+de*. yas²ınta “yasında” (E 26/5): < *yas+ı+n+ta*. yégirmi yaşda “yirmi yaşında” (E 70/5): < *yaş+da*. yérde “yeryüzünde” (E 48/9): < *yér+de*. yétmiş yaşında “yetmiş yaşında” (E 49/2): < *yaş+ım+da*. yéti otuz yaşında “yirmi yedi yaşında” (E 59/4): < *yaş+ım+ta*. [yét]i yégirmi yaşda “on yedi yaşında” (E 96/2): < *yaş+da*. yéti yégirmi yaşında “on yedi yaşında” (E 147/1): < *yaş+ım+ta*. ...yaşında “...yaşında” (E 68/2): < *yaş+ım+da*. ...yaşımta “...yaşımda” (E 68/22): < *yaş+ım+ta*.

+rA yönelme hâli eki

kara kan içregi ben “ben Kara Han’a bağlıyım” (E 37/1): < *iç+re+gi*. küç kıyagan içreki (E 4/1): tör apa içreki (E 11/2): < *iç+re+ki*.

+çA eşitlik hâli eki

alp <u>kuşça “yiğit bir anlayışla” (E 48/6): < *ukuş+ça*. ança “öyle” (E 25/7)-(E 105/1): < *a+n+ça*. başça “çok sayıda” (E 41/7): < *baş+ça*. begçe “bey gibi” (E 32/2): < *beg+çe*. yaşça “olgunluğa erişmiş” (E 41/7): < *yaş+ça*.

+(X)n vasıta hâli eki

alpın için “kahramanlığıyla” (E 31/2)-(E 33/2): < *alp+ı+n*. [beg]in “bey ile birlikte” (E 32/11): < *beg+i+n*. bugra éçimin “buğra adlı ağabeyimle” (E 22/4): < *éçi+m+in*. egnin yü<d>tüm “sırtladım” (E 10/5): < *egin+in*. eligin kagadaşım “elli akrabam ile” (E 41/3): < *elig+in*. er erdemın “erkeklik kahramanlığını” (Kök Haya): < *er+dem+in*. erdemın “kahramanlığıyla” (E 30/4)-(E 32/10): < *er+dem+in*. erdemın için “-kahraman olduğu için” (E

31/2)-(E 32/8): < *er+dem+in*. erin “erleriyle” (E 42/5): < *er+in*. éki oğlın “iki oğluyla” (E 31/5): < *ogul+ın*. küçlüğün için “güçlü oldukları için” (E 49/4): < *küç+lüg+in*. oğlın “oğluyla” (E 32/10): < *ogul+ın*. uyurın için “kahramanlığıyla” (E 10/2): < *uyur+ın*. yüz erin elig öküzün tikdi “yüz kişi ve elli öküz ile [bu ebedî taşı] dikti” (E 10/2): < *er+in*. *öküz+ün*. yéti kem kalay uçın² “yedi Kem [ırmağı ile] Kalay [ırmağının] ucuyla” (E 153/3): < *uç+ı+n*.

+IA vasıta hâli eki

birle “ile” (E 10/6)-(E 31/5)-(E 43/4)-(E 43/5):

+IIgU birliktelik hâli eki

tört iniligü ertimiz “dört kardeş idik” (E 28/8): < *ini+ligü*.

1. tekil kişi emir eki –(A)yIn

adrılayın “ayrılalım” (E 10/9): < *adı-r-ıl-ayın*. azıp kal<a>yın “çekip gideyim” (E 10/9): < *kal-ayın*. [ya]lıkayın “tek başıma kalayım” (E 10/9): yalıkayın “tek başıma kalayım” (E 10/10): < *yalık-ayın yalık-*: *tek başına kalmak* (Yıldırım vd., 2013: 511). yüz yaşayın² “yüz yıl yaşayın” (E 36/1): < *yaş+a-yın*.

2.tekil kişi emir eki –gİl

altun soña yış keyiki artgıl taşgıl “Altın Songa Ormanı yabancı hayvanları artsın çoğalsın” (E 28/7): < *art-gıl. taş-gıl*. katıglangıl “çabala” (E 11/1): < *katıg+la-n-gıl* (Clauson, 1972: 600).

2.çoğul kişi emir eki –(X)ñ

atlıg boluñ “unvanlı olun” (DEGK): < *bol-uñ*. él törüsin ıdmañ “yurdun yasalarını bırakmayın” (E 10/7): < *ıd-ma-ñ*. katıglanıñ “çabalayın” (E 10/7): < *katıg+la-n-ñ* (Clauson, 1972: 600).

3.tekil kişi emir eki -SUn

artzun “artsın” (E 48/5): < *art-zun*. bağlıg bo<l>zun “tabi olsun” (Kök Haya): < *bol-zun*. iç yer eliki artzun “iç yer geyiği artsın” (E 48/4): < *art-zun*. tugdı tu<r>n^{yañ} artzun “doğan doğacak turnanız artsın”(E 48/4): < *art-zun*.

KI Aitlik EKİ

aşnukı “evvelki, eski” (E 41/2)-(E 41/4): < *aşnu+kı*. er erdemimdaki “erkeklik kahramanlığumdaki” (E 41/6): < *er+dem+im+da+kı*. kara kan içregi ben “ben Kara Han’a bağlıyım” (E 37/1): < *iç+re+gi. kök*dek[i] “gökdeki” (E 50/4): < *kök+de+kı*. kuydaki “obadaki” (E 6/4): < *kuy+da+kı*. küç kıyagan içreki “Küç Kıyagan?” (E 4/1): < *iç+re+kı*. tagdaki

“dağdaki” (E 68/18): < *tag+da+ki*. teñrideki “gökdeki”(E 7/3): < *teñri+de+ki*. tör apa içreki
 “Tör Apa?” (E 11/2): < *iç+re+ki*. yérdeki “yerdeki” (E 7/3)-(E 26/6)-(E 28/4): < *yér+de+ki*.

6. Sıfat-Fiil Ekleri:

{-(X)r}

agı yüder tanyım “ipekli kumaş taşıyan tayım” (E 41/5): < *yüd-er*.

{-DI}

tugdı tu<r>nyañ artzun “doğan doğacak turnanız artsın”(E 48/4):

{-DUK}

ben yég erdüküm “ben iyi olduğum [için]” (E 24/5): < *yég er-dük+üm*. er ölümedüküm
 “adam öldürmediğim” (E 10/8): < *öl-ür-me-dük+üm*. yarlıkadık¹ “lütfettiği [için]” (E 32/5): < *yar+lığ+ka-dık*.³⁸

{-mİş}

altı y¹égirmi yaşım a almış kuñcuyumuz “on altı yaşım da aldığımız eşimiz” (E 48/7): < *al-mış*. beş yégirmi yaş da alınmışım kuñcuyum “on beş yaşım da aldığım eşim” (E 11/2): < *al-m-miş+ım*. bitimiş ... “yazmış...” (Lişiçya II): < *biti-miş*. igidmişim “beslediğim” (E 41/8): < *igid-miş+ım*. kır[kız] kanı bitimişin “Kırgız kağanı<nın> yazdırdığı<dır>” (E 24/7): < *biti-miş+ın*. ölmüşüm “öldürdüğüm” (E 108/2): < *öl-ür-miş+ım*. ölmüş er “ölmüş asker” (E 120/1): < *öl-miş*. totok atka tegmiş begim “Totok adına savaşmış beyim” (E 48/2): < *teg-miş*. tokuz altmış er ölmüş er başı s²añun ölürti³⁹ “elli dokuz er öldürmüş er başı general öldürdü” (E 48/3): < *öl-ür-miş*. yağka tegmiş sü “düşmana hücum etmiş asker” (E 26/8): < *teg-miş*.

{-DAÇI}

kuşladaçı bilge totok “kuşlayan-kuş avlayan bilge Totok” (E 48/5): < *kuş+la-daçı*.

{-(X)gİl}

bitigli “yazan-hakkeden” (E 24/3): < *biti-gli*. ukuglı kişi “anlayışlı kişi” (AKBY/3): < *uk-uglı*.

³⁸ bk. 9. dipnot.

³⁹ Cümledeki noktalamaya göre /-mİş/ ekinin görevi değişebilir. Bu cümlede sıfat-fiil görevinde kullanılmış olmasının daha makul olduğunu düşünmekteyiz. Farklı açıklamalar için bk. Yıldırım, 2013: 124.

7. Zarf-Fiil Ekleri:

{-A}

beñgümün tike bérti “bengü taşımı dikiverdi” (E 28/9): < *tik-e bér-ti*. buñka tur²a beñkü tiker men “burada dursun, bengü taş dikiyorum” (E 48/6): < *tur-a*. sü egir[e] “orduyu bozguna uğratarak” (E 43/3): < *egir-e*. tike bértim “dikiverdim” (E 30/3)-(E 48/9)-(E 92/2): < *tik-e bér-tim*. tike bilir erti “dikebilirdi” (E 32/3): < *tik-e bil-ir er-ti*. tike bértimiz “dikiverdik” (E 48/1)-(E 48/9): < *tik-e bér-timiz*. tuga bérmiş “doğu vermiş” (E 30/1): < *tug-a bérmiş*. kata “kez defa” (E 31/4)-(E 53/2): < *kat-a*.

{-DUKDA}

orkun yérini <al>dukda “Orhun yurdunu aldığınızda” (E 98/3): < *al-dukda*.

{-I}

alp er özin alıt¹ kılmadıñ “güçlü, kahraman askerin kendisini yakalatamadım” (E 28/6): < *al-it-1*. egri tebe “eğri deve-hörgüçlü deve” (E 11/9)-(E 41/5): egri tebem “eğri devem-hörgüçlü devem” (E 46/3): eg[ri tebem] “eğri deve-hörgüçlü deve” (E 41/5): < *eg-ir-i. ek-: eğmek* (Clauson, 1972: 106). tegi “değın” (E 42/1): < *teg-i*. tüketi bardım “tükeninceye kadar vardım” (E 11/3): < *tüke-t-i bar-dım*.

{-yU}

adrılı bardı “ayrılıverdi-öldüm” (E 28/7): < *adı-r-ıl-u bar-dı*. adrılı bardım “ayrılıverdim-öldüm” (E 16/2)-(E 29/5): < *adı-r-ıl-u bar-dım*. başlayu “baş olarak” (E 32/12): < *baş+la-yu*. ben yér <ü>güz baru “ben yurda ve ırmağa varıp” (AKBY/1): < *bar-u*. bodun ésirkeyü ermedi “halkı (onu) koruyamadı” (E 29/3): < *ésirke-yü*. él yarayu “yurda yararlı” (E 39/6)-(GY 4/1): < *yara-yu*. éliñiz üçün kazganu “yurdunuz için kazanarak” (E 26/4): < *kazga-n-u*. eñleyü “avlayarak” (E 42/5): < *eñ+le-yü*. körü yoriyur ben “görüyorum” (AKBY/1): < *kör-ü yori-yur*. sözleyü bérdim “söyleyiverdim” (AKBY/3): < *sö-z+le-yü bér-dim*. oluru kaltı “oturup kaldı” (E 48/5): < *olur-u kal-tı*. <u>ru tikti “yazdırıp dikdi” (E 41/2): < *ur-u tik-dı*. ulga<d>uru umadım “büyütmeye muktedir olmadım” (E 59/1): < *ulug+ad-tur-u u-ma-dım*.

{-(X)p}

altu şaña kelip “Altı Şang’a gelip” (E 38/1): < *kel-ıp*. aşıp “aşıp” (GY 2/1): < *aş-ıp*. azıp “azıp” (E 10/9): < *az-ıp*. bagım kelip “birleşik boyum gelip” (E 38/5): < *kel-ıp*. barıp “varıp” (E 39/4)-(GY 3/1): < *bar-ıp*. éşitip “işidip” (E 39/6)-(GY 4/1): < *éşit-ıp*. kab²ışıp “kavuşup” (E 144/1): kabışıp “kavuşup” (E 145/1): < *kab-ış-ıp* (Clauson, 1972: 588). kañsız kalıp “babasız kalıp” (E 45/2): < *kal-ıp*. kañsı[z bolup] “babasız kalıp”(E 16/3): < *bol-ıp*. katıglanıp

“çalalayıp” (E 45/3): < *katıg+la-n-ıp* (Clauson, 1972: 600). ögsüz bolup “annesiz kalıp” (E 45/3): < *bol-up*. özin al²ıp “kendini alıp” (E 100/3): < *al-ıp*. sü bolup “asker olup” (E 10/8): < *bol-up*.

{-(X)pAn}

barıpan “varıp” (E 30/4): < *bar-ıpan*. tegipen “saldırıp” (E 28/2): < *teg-ıpen*. yalabaç barıpan “elçi olarak varıp” (E 30/5): < *bar-ıpan*.

{-mAtl(n)}

kaymatın “dönmeden” (E 28/2): < *kay-matın*. kay-: geri dönmek (Yıldırım vd., 2013: 503).

{-sAr}

alp tutsar “yiğitliği tutsa” (E 32/1): < *tut-sar*. atsar “atsanız” (E 28/5): < *at-sar*. er erdem bolsar “erkeklik kahramanlığı olursa” (E 29/8): < *bol-sar*. erdemg bulsar “kahramanlık bulunca” (E 29/3): < *bul-sar*. erdem b[ol]sar “kahraman olursan” (E 29/4): < *bol-sar*. s²l¹ma alsar “...alsa” (E 126/1): < *al-sa*. t²utsar “tutsanız” (E 28/5): < *tut-sar*.

{-KInçA}

éşidmekinç<e> “işitmedikçe” (E 39/4): eşidmekinç<e> “işitmeyince” (GY 3/1): < *éşid-me-kinçe*.

8. Zaman Ekleri:

1. tekil kişi geçmiş zaman eki –DXm

adrıldım “ayrıldım-öldüm” (E 5/2):(E 5/3):(E 6/4):(E 7/4):(E 8/2): (E 9/1): (E 11/1): (E 11/2)-(E 11/4)-(E 11/5)-(E 11/7)-(E 11/8)-(E 13/2)-(E 13/2)-(E 13/3)-(E 25/2)-(E 25/3)-(E 25/3)-(E 25/7)-(E 28/2)-(E 44/5)-(E 50/3)-(E 97/3): adrıl[dı]m “ayrıldım-öldüm” (E 97/1): adrıldı<m> “ayrıldım-öldüm” (E 109/2): adrılıtım “ayrıldım-öldüm” (E 3/1)-(E 3/4):(E 10/1)-(E 10/3)-(E 10/4)-(E 10/12)-(E 10/12)-(E 15/1)-(E 17/3)-(E 17/3)-(E 22/3)-(E 25/1)-(E 27/3)-(E 27/7)-(E 42/8)-(E 43/2)-(E 43/3)-(E 44/4)-(E 44/4)-(E 49/1)-(E 55/2)-(E 68/2)-(E 68/22): < *adı-r-ıl-dım*. *adı-: “ayrılmak” (Clauson, 1972: 66). adrılıt[ım] “ayrıldım-öldüm” (E 68/28): adrıl<t>ım “ayrıldım-öldüm” (E 51/1): adr[ılıtım] “ayrıldım-öldüm” (E 59/8): < *adı-r-ıl-tım*. adrılı bardım “ayrılıverdim-öldüm” (E 16/2)-(E 29/5): < *adı-r-ıl-u bar-dım*. adrındım “ayrıldım-öldüm” (E 32/13)-(E 32/14): adr<ın>dım “ayrıldım-öldüm” (E 32/16): < *adı-r-ın-dım*. adrı<l>tım “öldüm” (E 42/4): < *adı-r-ıl-tım*. altı yaşımka kañsıradım “altı yaşımda kağansız kaldım” (E 32/16): < *ka+ñ+sıra-dım*. alıtım “aldım” (E 41/10): < *al-tım*. art<d>ım “artırdım” (E

42/4): < *art-dım*. azdım “ayrıldım” (E 11/2)-(E 11/3)-(E 11/6)⁴⁰-(E 68/12): < *az-dım*. azışdım “ayrıldım” (E 2/1): < *az-iş-dım*. azmadım “doymadım?” (E 15/2): < *az-ma-dım*. azmatım “ayrılmadım” (E 42/4): < *az-ma-tım*. bantım “bağladım”(E 3/2)-(E 10/5): < *ba-n-tım*. bardım “vardım” (E 10/6)-(E 11/3)-(E 11/9)-(E 14/3): < *bar-dım*. bedük kıltım “büyüttüm” (E 45/10): < *kıl-tım*. beg[i] ertim “beyi idim” (E 1/2): < *er-tım*. ben erdim “ben idim” (E 6/3): < *er-dım*. berü kel[ti]m “geri geldim” (E 73/7): < *kel-tım*. beş élke tegdim “beş yurda saldırdım” (E 152/1): < *teg-dım*. beş¹ kata tegzin[ti]m “beş defa dolaştım” (E 53/2): < *teg-iz-in-tım*. bilge ögüm tapdım “bilge anneme bağlandım” (E 13/1): < *tap-dım*. bilinmedim “bilmedim” (E 32/16): < *bil-in-me-dım*. bilmedim “bilmedim” (E 60/3): < *bil-me-dım*. bintim “bindim” (E 41/9): < *bin-tım*. bitidim “yazdım” (E 24/5)-(E 138/1): < *biti-dım*. bilge çigsi kaniña tapdım “Bilge Çigsi hanına bağlandım” (E 13/4): < *tap-dım*. bodun başladım “halkıma baş oldum” (E 45/4): < *baş+la-dım*. bökışmedim “doymadım” (E 59/2): < *bök-iş-me-dım*. bök[m]edim “[hayata] doymadım” (E 59/6): [bök]medim “[hayata] doymadım” (E 71/7): b<ök>medim “[hayata] doymadım” (E 59/9): bökmedim “[hayata] doymadım” (E 3/1)-(E 3/2)-(E 3/6)-(E 7/3)-(E 8/1)-(E 10/4)-(E 11/1)-(E 11/3)-(E 11/5)-(E 11/6): (E 13/2)-(E 14/2)(E 14/3)-(E 16/2)(E 16/3)-(E 21/3)-(E 27/5)-(E 29/5)-(E 32/6):(E 32/17)-(E 32/17)-(E 42/6): (E 42/6)-(E 48/8)-(E 53/1)-(E 55/1)-(E 56/1)-(E 59/8)-(E 96/1)-(E 96/3)-(E 97/3)-(E 100/2)-(E 147/1)-(E 147/2)-(E 147/4)-(E 147/5)-(E 149/5): bökmedim “[hayata] doymadım” (E 21/1)-(E 22/2)-(E 44/3)-(E 60/1)-(E 120/1)-(E 120/2): bök[m]edim “[hayata] doymadım” (E 70/2)-(E 73/3): < *bök-me-dım*. egnin yü<d>tüm “sırtladım” (E 10/5): < *yüd-tüm*. élçisi ertim “elçisi idim” (E 1/2): < *er-tım*. élime tapdım “yurduma bağlandım” (E 46/2): < *tap-dım*. él<l>edim “yurt sahibi yaptım” (E 45/4): < *él+le-dım*. él tut<d>um “yurdu savundum” (E 45/4): < *tut-dım*. él kızı erdim (E 68/15): < *er-dım*. élim étdim “ilimi düzene soktum” (E 2/2): < *ét-dım*. élimde dört tegzindim “yurdumun dört bir tarafını dolaştım” (E 29/2): < *teg-iz-in-dım*. élimke tapdım “ilime bağlandım” (E 13/1): < *tap-dım*. inançu ertim “güvenilir adamı idim” (E 32/15): < *er-tım*. kañsız boldum “babasız kaldım” (E 6/1): < *bol-dım*. kazgandım “kazandım” (E 11/9): < *kazga-n-dım*. kazgantım “kazandım” (E 27/4): kazga<ntı>m “kazandım” (E 100/3): < *kazga-n-tım*. kelmedim “dönmedim” (E 29/7): < *kel-me-dım*. kadaşım tapdım “kardeşime bağlandım” (E 13/1): < *tap-dım*. kara boldum “öldüm” (E 147/1): < *bol-dım*. kon²t<ur>madım “kondurmadım” (E 100/3): < *ko-n-tur-ma-dım*. kök teñride boltum “mavi gökte oldum” (E 53/3): < *bol-tım*. küñge azdım “güneşten ayrıldım” (E 45/5): < *az-dım*. muğruñ et özüm kazgantım “Mugur’u canımla kazandım” (E 100/3): < *kazga-*

⁴⁰ O. Fikri Sertkaya tarafından /anydım/ şeklinde okunmuştur: SERTKAYA, O. F. (1995). Yenisey Yazıtlarının Yayınlarındaki Bazı Okuma ve Anlamlandırılmaların Düzeltilmesi, Yeni Okuma ve Anlamlandırma Teklifleri. *Göktürk Tarihinin Meseleleri*. Ankara: Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları, 67-75.

n-tım. ogadmadım “boy olmasına izin vermedim” (E 51/2): < *og+ad-ma-dım og: ok* “boy” (Sertkaya, 2005: 228). öldüm “öldürdüm” (E 10/8)-(E 11/10)-(E 42/3)-(E 42/7)-(E 49/3): < *öl-ür-düm*. [ölü]rtüm “öldürdüm” (E 25/4): ö[lürtüm] “öldürdüm” (E 27/6): < *öl-ür-tüm*. öldüm “öldüm” (E 10/10)-(E 17/2)-(E 23/3): öld[üm] “öldüm” (E 70/4): < *öl-düm*. öge⁴¹ boltum “öge oldum” (E 45/3): < *bol-tum*. öltüm “öldüm” (E 37/3)-(E 41/9)-(E 42/3): < *öl-tüm*. ölürtüm “öldürdüm” (E 44/2)-(E 98/6)-(E 98/6): < *öl-ür-düm*. ölürmedim “öldürmedim” (E 11/10): < *öl-ür-me-dim*. seçilim “seçilip ayrıldım” (E 43/2): < *seç-il-in-tim*. sözleyü bérdim “söyleyiverdim” (AKBY/3): < *bér-dim*. süledim “asker sevk ettim” (E 96/2): < *sü+le-dim*. sün<ü>m “mızrakladım” (E 43/4): < *sün-tüm*. tike bértim “dikiverdim” (E 30/3)-(E 48/9): < *bér-tim*. tédim “dedim” (E 68/8): < *té-dim*. tezigin[tim]⁴² “dolaştım” (E 32/11): < *teg-iz-in-tim*. tagdaki kara adığıg eligin tut[dum] “dağdaki kara ayıların ellisini tuttum” (E 68/18): < *tut-dum*. t²ugdum “doğdum” (E 9/2)-(E 29/1): tugdum “doğdum” (E 68/10): < *tug-dum*. uruñusu⁴³ ertim “savaşçısı idim” (E 32/15): < *er-tim*. tuglug ap<a>ka tapdım “Tuglug Apa’ya bağlandım” (E 60/2): < *tap-dım*. tutugka bardı[m] “askerî valiye vardım” (E 32/12): < *bar-dım*. tükendim “öldüm” (E 149/6): < *tüke-n-dim*. töpöt kanka yalabaç bardım “tibet kağanına elçi olarak gittim” (E 29/7): < *bar-dım*. yagıka kirdim “düşmana saldırdım” (E 25/1): < *kir-dim*. ulgatım “büyüdüm” (E 7/2)-(E 29/1): < *ulug+a-tım*. <u>lugadmadım “büyütmedim” (E 70/3): < *ulug+ad-ma-dım*. ulga<d>туру umadım “büyütmeye muktedir olmadım” (E 59/1): < *u-ma-dım*. üntüm “[karşısına] çıktım” (E 42/7): < *ün-tüm*. yagıladım “savaştım” (E 45/4): < *yagı+la-dım*. yérlendim “yerleştim” (E 42/5): < *yér+le-n-dim*. y²ırlıdım “ayrıldım” (E 24/5): < *yır-ıl-dım*. yiriltim “ayrıldım” (E 41/6): < *yir-il-tim*. y²ok_erdım (E 10/11): < *er-dim*. ...umadım “...yapamadım” (E 68/11): < *u-ma-dım*. ...ertim “... idim” (E 98/5) < *er-tim*.

1. çoğul kişi geçmiş zaman eki –DXmXz/

adrıl²ımız “ayrıldık-öldük” (E 152/2): < *adı-r-ıl-dımız*. adrıl²t²ımız “ayrıldık-öldük” (E 69/2): < *adı-r-ıl-tımız*. adrılı bardımız “ayrılıverdik-öldüm” (E 18/2)-(E 18/3): < *adı-r-ıl-u-bar-dımız*. kümüz bértimiz “gümüş verdik” (E 81/1): < *bér-timiz*. tike bértimiz “dikiverdik” (E 48/1)-(E 48/9): < *bér-timiz*. tört iniligü ertimiz “dört kardeş idik” (E 28/7): < *er-timiz*.

2. tekil kişi geçmiş zaman eki –DXñ

alp er özin alıt²ı kılmađñ “güçlü, kahraman askerin kendisini yakalatamadım” (E 28/6): < *kıl-ma-dıñ*. üç erig almadıñ “üç askeri almadım” (E 28/6): < *al-ma-dıñ*.

⁴¹ Elçiden sonraki diplomat. bk. Clauson, 1972: 101.

⁴² bk. 25. dipnot.

⁴³ bk. 17. dipnot.

2.çoğul kişi geçmiş zaman eki –DXñXz –DXgXz -DXk

adrıldıñız “ayrıldınız-öldünüz” (E 98/2): < *adı-r-ıl-dıñız*. alp ertiñiz “yiğit idiniz” (E 28/5): < *er-tiñiz*. bökmed[iñi]z “[hayata] doymadınız” (E 98/1): < *bök-me-diñiz*. bökmedük “doymadınız” (E 48/6): < *bök-me-dük*. bütmed[iniz] “inanmadınız” (E 26/12): < *büt-me-diñiz*. kañsız kıl[diñiz] “babasız bıraktınız” (E 98/2): < *kıl-dıñız*. kazgandıñız “kazandınız” (E 98/1): < *kazga-n-dıñız*. kelmediñiz “gelmediniz” (E 30/5): < *kel-me-diñiz*. körmediñiz “görmediniz” (E 26/12): < *kö-r-me-diñiz*. küç ertiñiz “güçlü idiniz” (E 28/5): < *er-tiñiz*. ökünmediñiz “pişman olmadınız” (E 26/12): < *ök-ün-me-diñiz*. tüşürmek ertiñiz “söylemek istediniz” (E 48/6): < *er-tiñiz*. tüşürtüñüz “getirdiniz” (E 28/3) < *tüş-ür-tüñüz*. yogladıñız “yoğ töreni yaptınız” (E 42/5): < *yo-g+la-dıñız*.

3.tekil-çoğul kişi geçmiş zaman eki –DI

adrılı bardı “ayrılıverdi-öldüm” (E 28/7): < *adı-r-ıl-u bar-dı*. adırtı “ayırdı” (E 28/8): < *adı-r-tı*. alt<ı> otuz yaşım a erti “yirmi altı yaşımdayım” (E 37/2): < *er-ti*. b[ar]s yılda er[ti] (E 10/9): < *er-ti*. tug[dı] “doğdu” (E 26/2): < *tug-dı*. bodun ésirkeyü ermedi “halkı (onu) koruyamadı” (E 29/3): < *er-me-di*. bökmedi “[hayata] doymadı” (E 48/7): < *bök-me-di*. beñgü erti “ebedi idi” (E 33/3): < *er-ti*. beñgümün tike bérti “bengü taşıma dikiverdi” (E 28/9): < *tik-e bér-ti*. bökmedi “[hayata] doymadı” (E 32/7): < *bök-me-di*. [b]ökmedi “[hayata] doymadım” (E 71/6): < *bök-me-di*. buñs²[uz erti] “sıkıntısız idi” (E 26/6): < *er-ti*. buñsuz erti “sıkıntısız idi” (E 26/7): < *er-ti*. éçim kişi kıldı (E 6/2): < *kıl-dı*. élet<d>i ögüm “annem [beni karnında] taşıdı” (E 29/1): életdi “taşıdı” (E 28/1): < *élet-dı*. élim y²umuşuñ a yorit<d>ı “yurdumun elçisini yürüttü” (E 152/1): < *yori-t-dı*. iç sü baş añlıg öl[ti] “iç (hassa) ordu başı Añlıg öldü” (E 39/2): < *öl-ti*. kañsız erdem erti “babasız kahraman idi” (E 32/16): < *er-ti*. kelürti “getirdi” (E 28/1): < *kel-ür-ti*. külüg bitidi “Külüg yazdı” (E 136/2): < *biti-dı*. kümülüg er üküş boltı “Kümüül askeri çoğaldı” (E 45/9): < *bol-tı*. oluru kaltı “oturup kaldı” (E 48/5): < *kal-tı*. ölürti “öldürdü” (E 48/3): < *öl-ür-ti*. ölti “öldü” (E 26/5)-(E 31/5):öl[ti] “öldü” (GY 1/1): < *öl-ti*. öz élin yéti körti “kendi yurdunu yedi kez gördü” (E 152/1): < *kö-r-dı*. tikdi “dikti” (E 10/2)-(E 31/3)-(E 31/3)-(E 49/4): < *tik-dı*. tike bilir erti “dikebilirdi” (E 32/3): < *tik-e bil-ir er-ti*. <u>ru tikti “yazdırıp dikti” (E 41/2): < *tik-ti*. üç kata tegzinti “üç kez (her yeri) dolaştı” (E 31/4): < *teg-iz-in-dı*. yéti biñ oğlañ erti “yedi bin oğlandı” (E 26/8): < *er-ti*. yokladı “göge yükseldi” (E 32/1)-(E 32/8): < *yo-k+la-dı* (Sertkaya, 2005: 216).

mİş Duyulan Geçmiş Zaman Eki

añça ermiş “öyle imiş” (E 25/7): andag ermiş “öyle imiş” (E 29/8): buñ bu ermiş (E 7/2): buñum bu ermiş “sıkıntım bu imiş” (E 60/3): er beñküsi bu ermiş “er [kişinin] bengü taşı

bu imiş.” (E 27/8): ermiş “erişmiş” (E 10/10): él kan ermiş “ilin hanı imiş” (E 147/4): kün ay ermiş “güneş ve ay imiş” (E 147/4): < *er-miş*. teñri élimde tegzinmişim “kutsal yurdumda dolaşmışım” (E 147/3): < *teg-iz-in-miş+im*. törümiş “yaratılmış” (E 53/3)-(E 68/9): < *törü-miş*. tuga bérmiş “doğu vermiş” (E 30/1): < *tug-a bér-miş*. témiş “demiş” (GY 10/1): < *té-miş*. yok ermiş (E 9/3): < *er-miş*. kün ay esiz ermiş (E 10/3)⁴⁴: < *er-miş*. ...ermiş “... imiş” (E 68/11) < *er-miş*.

1. tekil kişi geniş zaman eki –Ur/-Ar + ben

körü yoriyur ben “görüyorum” (AKBY/1): < *kö-r-ü yori-yur ben*. buñka tur²a beñkü tiker men “burada dursun, bengü taş dikiyorum” (E 48/6): < *tik-er men* sözleti bitiyür ben “sözlerimi yazıyorum” (AKBY/3) < *biti-yür ben*.

1. çoğul kişi geniş zaman eki –Ur/-Ar + biz

tiker biz “dikeriz” (E 48/1): < *tik-er biz*. ...kılur biz “...kılırız” (E 144/1): < *kıl-ur biz*.

3. tekil kişi geniş zaman eki –Ur/-Ir/-Ar

buñ meñgü erür “sıkıntı ebedidir” (AKBY/1): < *meñgü er-ür*. çor apası barur “Çor’un atası gider” (E 18/1): < *bar-ur*. kazganur “kazanır” (E 25/6): < *kazga-n-ur*. tike bilir erti “dikebilirdi” (E 32/3): < *tik-e bil-ir er-ti*. yoklayur “göğe yükseliyor” (E 25/6): < *yo-k+la-yur* (Sertkaya, 2005: 216).

Olumsuz Çekime Has –z Geniş Zaman Eki

unamaz “onaylamadılar-memnun olmadılar” (E 109/4): < *una-ma-z*. yoklamaz biz “göğe yükselmeyiz” (E 32/9): < *yo-k+la-ma-z biz*. (Sertkaya, 2005: 216).

1. tekil şahıs eki

teñri élimde tegzinmişim “kutsal yurdumda dolaşmışım” (E 147/3): < *teg-iz-in-miş+im*. ben yég erdüküm “ben iyi olduğum [için]” (E 24/5): < *er-dük+üm*.

Kısaltmalar

AKBY: Adrianov Koleksiyonundan Bir Yazıt

DEGK: Devlet Ermitajından Gümüş Kap

DS: Derleme Sözlüğü

⁴⁴ Bu cümleyi O. Fikri Sertkaya, /kün ayaz ermiş/ şeklinde okumaktadır. Talat Tekin, /kün ay azdım/ şeklinde okumaktadır: SERTKAYA, O. F. (1995). Yenisey Yazıtlarının Yayınlarındaki Bazı Okuma ve Anlamlandırmaların Düzeltilmesi, Yeni Okuma ve Anlamlandırma Teklifleri. *Göktürk Tarihinin Meseleleri*. Ankara: Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları, 67-75.

DLT: Divanü Lugati't-Türk

KB: Kutadgu Bilig

TDK: Türk Dil Kurumu

Çalışmaya dahil edilmeyen, okunamayan, anlamlandırılmayan ya da okuma tartışmalarına açık sözcükler:⁴⁵

×↑:

E 2/3

۴۲۳۳۱۲

E 2/4.

۴۳۳۳۳

E 5/1.

↑۱۰۲/۳۳۳

E 9/3.⁴⁶

^ H ۳

E 9/5.

۳۳۳۳

E 11/6⁴⁷

:۳۳۳۳۳

E 13/1.

۳۳۳۳۳۳

E 13/5.

۳۳ X ۳۳

E 15/2.

:۳۳۳۳

E 16/1.

E 24/3. son 6 işaret (görüntüsü yok)

E 24/5. 42.-47. işaretler (görüntüsü yok)

⁴⁵ Bu bölümde verilen sözcüklerin pek çoğu okunup anlamlandırılmıştır. Ancak sözcükler okuma ve anlamlandırma yorumlarına açıktır. Bu sözcüklerin çalışmaya dahil edilmemesinin nedeni de budur. (Özel isimler çalışmanın kapsamında zaten yoktur).

⁴⁶ /beñüsü yok/ ? = /beñüsi yok/

⁴⁷ Vasilyev'in korpusunda (a)zd¹m a şeklinde okunmuştur. Orijinal metinde ise Radloff, Orkun, Malov ve Vasilyev'in /z/ okuduğu ligatür çok açık bir şekilde ny teşhis edilmektedir (Sertkaya, 1995: 67-75).

- : 1 7 h : E 26/8.
- <<: n 8 H < 0 : E 26/11.
- √ X 1 3 3 ^ E 28/7
- √ 1 1 Y E 29/1.⁴⁸
- : 1 3 3 > E 32/10.
- 1 1 1 1 1 1 1 1 E 32/10.
- 3: 1 1 1 1 1 1 1 1 E 32. 17.
- 4 > 1 1 E 33/2.
- 1 1 1 1 1 1 E 38/2.⁴⁹
- 1 1 1 1 1 1 1 1 E 38/5.
- 3 1 1 1 1 1 E 39/3.
- 1 1 1 1 1 1 1 1 E 40/1.
- 1 1 1 1 1 1 E 41/8.
- 1 1 1 1 1 1 1 1 E 42/1.
- 1 1 1 1 1 1 1 1 E 42/2.

⁴⁸ sözcük /erin/ şeklinde okunabilse de bağlamsal birtakım sorunlar vardır.

⁴⁹ sözcük /tersin/ şeklinde okunabilse de bağlamsal birtakım sorunlar vardır.

x > H E x
 2011

x > H 1 x 8 0 2 1

E 83.

1 1 2 2 1 2 1 2

E 85.

Y Y
 1

E 103.

1 1 2 2 1 2 1 2

1 1 2 2 1 2 1 2

1 1 2 2 1 2 1 2
 1 1 2 2 1 2 1 2
 1 1 2 2 1 2 1 2

1 1 2 2 1 2 1 2
 1 1 2 2 1 2 1 2

1 1 2 2 1 2 1 2

E 104. 1-8.

1 1 2 2 1 2 1 2

E 108. 3.

1 1 2 2 1 2 1 2

E 109. 4.

E 135. 1.-2.

E 144.2.

Kaynaklar

- ARAD, R. R. (1947). *Kutadgu Bilig I Metin*. İstanbul: Millî Eğitim Basımevi.
- ARAD, R. R. (1959). *Kutadgu Bilig II Tercüme*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- AYDIN, E. (2009a). S. Gerard Clauson'un Etimolojik Sözlüğünde Yenisey Yazıtlarıyla İlgili Veriler, *Turkish Studies*, 4/4, 93-118.
- AYDIN, E. (2009b). Yenisey Yazıtlarıyla İlgili Türkiye'de Yapılan Çalışmalara Bir Bakış, *I. Uluslararası Uzak Asya'dan Ön Asya'ya Eski Türkçe Bilgi Söleni*, 18-20 Kasım 2009, Afyonkarahisar.
- AYDIN, E. (2010). Yenisey Yazıtlarıyla İlgili Genel Sorunlar Üzerine Notlar, *Orhon Yazıtlarının Bulunuşundan 120 Yıl Sonra Türklük Bilimi ve 21. Yüzyıl Konulu III. Uluslararası Türkîyat Araştırmaları Sempozyumu Bildiriler Kitabı I. Cilt*, 89-96.
- CAFEROĞLU, A. (2011). *Eski Uygur Türkçesi Sözlüğü*. Ankara: TDK Yayınları.
- CLAUSON, G. (1972). *An Etymological Dictionary of Pre-Thirteenth-Century Turkish*. Oxford: Oxford University.
- Derleme Sözlüğü C. IX* (1993). Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi.
- ERDAL, M. (1991). *Old Turcic Word Formation: A Functional Approach to the Lexicon, I-II*. Wiesbaden: Turcologica 9.
- ERDAL, M. (2004). *A Grammar of Old Old Turcic*. Leiden-Boston: Brill.
- GÜLENSOY, T. (2007). *Türkiye Türkçesindeki Türkçe Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü, C. I-II*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- HAMILTON, J. R. (1998). *Budacı İyi ve Kötü Kalpli Prens Masalının Uygurcası*. Ankara: Simurg Yayınları. (çev. Ece Korkut, İsmet Birkan).
- KIZI, G. N. (2006). *Yenisey Yazıtlarındaki Hâller*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Bişkek: Kırgızistan - Türkiye Manas Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türkoloji Ana Bilim Dalı.
- ÖNER, M. (2004). Yarlık Sözü Hakkında, *TİKA I. Uluslararası Türkoloji Sempozyumu 31 Mayıs-4 Haziran 2004*, Simferepol.
- SERTKAYA, O. F. (1995). Yenisey Yazıtlarının Yayınlarındaki Bazı Okuma ve Anlamlandırmaların Düzeltilmesi, Yeni Okuma ve Anlamlandırma Teklifleri. *Göktürk Tarihinin Meseleleri*. Ankara: Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları, 67-75.
- SERTKAYA, O. F. (2005). Yenisey Yazıtlarından 10, 25, 41, 51, 70, 109 ve 110 Üzerine Etimolojik Açıklamalar ile Düzeltmeler, *Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*, 39, 209-228.
- SERTKAYA, O. F. (2011). Kiçig, Küçük ve Bedük Kelimeleri ile Türevlerinin Etimolojileri, *Türk Dili Dil ve Edebiyat Dergisi* Mayıs 2011, 713, 409-416.
- ŞEN, S. (2014). *Eski Uygur Türkçesi Dersleri*. İstanbul. Bilge Kültür Sanat Yayınları.
- TAŞ, İ. (2008). Ana Altaycada Gövdesonu Ünlülerinin Kutadgu Bilig'deki İzleri, *Turkish Studies*, Volume 3/1, 359.
- TAŞ, İ. (2009). *Kutadgu Bilig'de Söz Yapımı*. Ankara: TDK Yayınları.
- TEKİN, T. (2003). *Orhon Türkçesi Grameri*. İstanbul: Türk Dilleri Araştırmaları Dizisi: 9.

- TEKİN, Ş. (2001). Öğ, Ögir-, Yarlıg, Yarlıka- Kelimelerinin Nerelerden Geldikleri Hakkında, *İştikakçının Köşesi-Türk Dilinde Kelimelerin ve Eklerin Hayatı Üzerine Denemeler*. İstanbul: Simurg Yayınları.
- USEEV, N. (2007). Esizime mi? Sizime mi? *A.Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, 34 Erzurum.
- USEEV, N. (2009). *Yenisey Yazıtlarının Söz Dizimi*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Bişkek: Kırgızistan-Türkiye Manas Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türkoloji Ana Bilim Dalı.
- USEEV, N. (2010). Y 86 ve Y 102 Yenisey Yazıtları, *Modern Türklük Araştırmaları Dergisi* 7/3, 207-211.
- USEEV, N. (2012). Y 81 Yazıtı Üzerinde Okuma ve Anlamlandırma Önerisi Ya Da Eski Türklükte Armağan Etme, Hediyelenmenin Bir Türü, *TEKE Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi*, 1/1, 36-41.
- USER ŞİRİN, H. (2010). Yenisey Yazıtlarının Okunma ve Anlamlandırılması Üzerine Yeni Öneriler -II-, *Orhon Yazıtlarının Bulunuşundan 120 Yıl Sonra Türklük Bilimi ve 21. Yüzyıl Konulu III. Uluslararası Türkiyat Araştırmaları Sempozyumu Bildiriler Kitabı II. Cilt*, 767-774.
- YILDIRIM F., AYDIN E. ve ALİMOV R. (2013). *Yenisey-Kırgızistan Yazıtları ve Irk Bitig*. Ankara: Bilgesu Yayınları.
- YUDAHİN, K. K. (1998). *Kırgız Sözlüğü C: A-J*. Ankara: TDK Yayınları. (çev. Abdullah Taymas).

İnternet Kaynakları

<http://irq.kaznpu.kz/?lang=e&mod=1>